

แนวคิดและกลวิธีของนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ"

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์นวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ" ในช่วง พ.ศ. 2513 - 2523 4 เรื่อง คือ จากดวงใจ บ่วงกรรม รัฐมนตรีหญิง และ เทียนส่องแสง ในด้านแนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดดังต่อไปนี้

แนวคิดในนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ"

แนวคิดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของนวนิยาย หมายถึง สาระหรือข้อคิดสำคัญของเรื่องที่นักเขียนต้องการเสนอ แนวคิดจะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอในขณะที่เรื่องดำเนิน ซึ่งอาจพิจารณาได้จากบทสนทนาของตัวละครและบทบรรยายของนักเขียนเอง (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2518 : 38) ฯลฯ หรืออีกนัยหนึ่งแนวคิดเป็นแกนหลักที่เชื่อมโยงเรื่องเข้าด้วยกัน และมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะของโครงเรื่อง ตัวละคร และรายละเอียดต่าง ๆ ภายในเรื่อง (นาธิกา มงคลค่านวมเขตต์ 2527 : 36)

แนวคิดในนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ" แบ่งได้ 3 ประเด็นคือ

- 3.1 แนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศ
- 3.2 แนวคิดด้านปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา
- 3.3 แนวคิดด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษา

3.1 แนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศ

แนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศนี้เป็นแนวคิดหลักของนวนิยายเรื่อง รัฐมนตรีหญิง และมีปรากฏอยู่บางตอนในเรื่อง บ่วงกรรม และ จากดวงใจ

ดวงใจได้เสนอแนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยในเรื่อง รัฐมนตรีหญิง อันเนื่องมาจากในขณะที่ยังมีการเมืองของโลกกำลังผันผวนและไม่สามารถจับทิศทางที่แน่นอนได้ ประเทศไทยควรจะดำเนินนโยบายเป็นกลางไม่ควรผูกพันกับชาติใดหรือมหาอำนาจใดมากเกินไป ควรปฏิบัติต่อทุกประเทศอย่างเป็นมิตรและโดยเท่าเทียมกัน และการกำหนดนโยบายต่างประเทศนี้ควรคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ และความสงบสุขของประชาชนเป็นหลัก

ดวงใจได้เสนอแนวคิดนี้โดยให้ อนุรี นักธุรกิจหม้ายสาวใหญ่ ผู้ ดำเนินตามเจตนารมณ์ของสามีนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในอาชีพผู้ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สังกัดพรรคที่สามีของเธอให้การสนับสนุน อนุรีได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมความตั้งใจ พรรคที่เธอสังกัดอยู่เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลผสมและเธอได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ ส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศนั้น ท่านนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งนี้เอง

เมื่อจัดตั้งรัฐบาลเรียบร้อยแล้ว ท่านนายกรัฐมนตรีได้หารือกับอนุรีเพื่อหาแนวทางในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

"ในด้านการต่างประเทศ เราก็จะต้องมีการวางนโยบายที่เป็นประชาธิปไตยกว่าที่เคยเป็นมา คุณจะต้องทำงานร่วมกับข้าราชการในกระทรวง กับนักวิชาการ และกับสื่อมวลชน ตลอดจนประชาชนเดินถนนอื่น ๆ" (ดวงใจ 2519 : 105)

และ

"คำว่าผลประโยชน์แห่งชาตินะ เป็นคำเลื่อนลอย คำสั่งนั้นไม่ใช่ผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในประเทศ" (ดวงใจ 2519 : 109)

และ

"นโยบายต่างประเทศ ที่แท้มันก็คือ นโยบายของชาติเรานั้นเอง เพียงแต่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ แต่ปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึงมันอยู่ภายในประเทศเรานั้นเอง เรามีนโยบายต่างประเทศอย่างไรก็ตาม แต่นโยบายนั้นจะต้องให้ความเป็นธรรม ความร่มเย็นสงบสุข ความปลอดภัยแก่คนในประเทศการเมืองไทย ตั้งแต่สมัยโบราณเป็นการเมืองของคนเพียงกลุ่มเดียว กลุ่มนักปกครองที่มีอำนาจซึ่งเปลี่ยนไปตามสมัย จะวางนโยบายที่เข้ากับผลประโยชน์ของกลุ่มเท่านั้น เราจึงต้องถือความต้องการและทำดีของประชาชนเป็นสำคัญ" (ดวงใจ 2519 : 105)

นโยบายการต่างประเทศที่ดวงใจเสนอนั้น คือ นโยบายการต่างประเทศเน้นนโยบายสำคัญเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ แต่จะส่งผลกระทบต่อ ความสงบสุขและความปลอดภัยของคนในประเทศ การกำหนดนโยบายนี้จึงต้องกระทำอย่างระมัดระวังและควรรักษาข้อผิดพลาดข้อบกพร่องจากรัฐบาลชุดก่อนเป็นแนวทาง หากพบส่วนใดที่ไม่เอื้ออำนวยต่อประโยชน์ของประเทศชาติหรือจะก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ประเทศชาติ รัฐบาล

ก็ควรจะปรับเปลี่ยนนโยบายให้ถูกต้องและเหมาะสม เพราะนโยบายต่างประเทศนั้นจะต้องสัมพันธ์กับนโยบายในการบริหารประเทศ ในส่วนอื่น ๆ จะแยกออกจากกันไม่ได้เด็ดขาด

และดวงใจยังเสนอแนวคิดในการรับข้อมูลข่าวสารและความรู้ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายต่างประเทศอย่างน่าสนใจ คือ การรับข้อมูล ข่าวสาร และความคิดเห็น การรับข้อมูล ข่าวสาร และความรู้จากคณะผู้แทนของ ประเทศไทย ในสหประชาชาติจากสถานทูตต่าง ๆ จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ และนักวิชาการในกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้นยังไม่เพียงพอ รัฐบาลควรจะต้องรับข้อมูล ข่าวสาร และความรู้จากนักวิชาการนอกกระทรวง จากสื่อมวลชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ เพื่อให้แนวทางในการกำหนดนโยบายต่างประเทศเปิดกว้างยิ่งขึ้น และจะสามารถกำหนดนโยบายต่างประเทศได้ เหมาะสมยิ่งขึ้นอีกด้วย เพราะดวงใจให้ความคิดเห็นไว้ว่า หากการกำหนดนโยบายต่างประเทศผิดพลาด ผู้ที่จะสูญเสียประโยชน์มากที่สุด คือ ประชาชน มิใช่ผู้วางนโยบายแต่อย่างใด

"ในขั้นตอนการวางนโยบายต่างประเทศก็เหมือนกัน ที่ประมุขต่อประมุขหรือผู้มีหน้าที่โดยตรงติดต่อกันเองในระดับสูง โดยไม่คำนึงถึงสังคมเลย ซึ่งเป็นการผิดพลาดท่าพลาดทางไปแล้ว สังคมต่างหากที่จะต้องรับเคราะห์มิใช่ผู้วางนโยบาย" (ดวงใจ 2519 : 159)

ดังนั้น ดวงใจยังแสดงให้เห็นว่าความจำเป็นในการรับรู้ความคิดเห็น ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้จากนักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนนั้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายต่างประเทศให้รัดกุมและดียิ่งขึ้น วิธีการที่รัฐบาลจะได้รับทราบความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ จากนักวิชาการและสื่อมวลชนนั้น ดวงใจเสนอแนะให้จัดตั้งคณะที่ปรึกษาของรัฐมนตรีฯ ขึ้น คณะที่ปรึกษาของรัฐมนตรีฯ นั้น ควรจะประกอบด้วยนักวิชาการนอกกระทรวงการต่างประเทศที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านการต่างประเทศ หรือสามารถให้ข้อเสนอแนะหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การกำหนดนโยบายต่างประเทศได้ และสื่อมวลชนที่สามารถเสนอมุมมองที่แตกต่างออกไป ซึ่งอาจจะทำให้แนวทางในการกำหนดนโยบายเปิดกว้างออกไป

"วิธีการของคุณครูจะเป็นนิมิตอันดีในเรื่องความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับคนวงนอก สมัยรัฐบาลก่อน ๆ ไม่ค่อยสนใจงานเขียน งานวิจัย หรือความคิดเห็นใด ๆ ของพวกเราเลย ถ้าจะหันมาทางนักวิชาการก็มักจะ เป็นผู้มีเส้นสายเป็นพรรคพวกเดียวกัน หรือรู้แน่ชัดว่าต้องเป็นพวกที่เสนอความคิดไม่ขัดกับรัฐบาล จึงจะรับฟัง" (ดวงใจ 2519 : 278)

และดวงใจยังเห็นว่า ผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ ควรจะรับรู้ความคิดเห็นของประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ ตามทฤษฎีว่าด้วยการกำหนดนโยบายต่างประเทศ จึงจะทำให้ นโยบายต่างประเทศเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม ส่วนวิธีการรับความคิดเห็นของประชาชนนั้น ดวงใจเสนอว่า ควรใช้วิธีการวิจัยและสัมภาษณ์จากประชาชนทั่วประเทศ โดยการส่งแบบสอบถามไปตามแหล่งชุมชนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด การคัดเลือกผู้เป็นตัวแทนของประชาชนนั้น อาจแบ่งตามสาขาอาชีพ ระดับการศึกษา ซึ่งจะต้องให้เป็นไปในอัตราส่วนที่เหมาะสม อีกทั้งจะต้องตั้งคำถามให้ตรงและ ครอบคลุมเป้าหมายในการสัมภาษณ์มากที่สุด นอกจากนี้ดวงใจยังแนะวิธีการส่งแบบสอบถามที่ได้ผลดีที่สุด คือ ในกรุงเทพฯ ควรติดต่อทางไปรษณีย์ ส่วนต่างจังหวัดนั้นควรจัดส่งผู้ช่วยวิจัยออกไปสอบถามหรือสัมภาษณ์ เพื่อคูปฏิบัติการของผู้ตอบคำถามด้วยวิธีการดังกล่าวจะเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับประชาชน

"การสัมภาษณ์ เราก็จะต้องส่งไปตามแหล่งที่เราคิดว่าจะได้รับ คำตอบที่เป็นตัวแทนมวลชนมากที่สุด ในเรื่องที่ว่าเราจะส่งไปที่ใครนั้น เราควรต้องพยายามให้คละกัน เป็นพวกผู้นำกลุ่มบ้าง เช่น นิสิตนักศึกษา สมาชิกสภาผู้แทนฯ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้คนธรรมดา เช่น พ่อค้า ประชาชน เกษตรกร เรื่องคำถามในแบบฟอร์มควรจะเน้นในด้านความเห็นหรือความต้องการ ให้รัฐบาลทำอะไรบ้างใน กิจการเกี่ยวกับต่างประเทศ ในเมื่อเหตุการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ เราจะต้องใช้วิธีการทั้งสองอย่างคือ ในกรุงเทพฯ อาจติดต่อทางไปรษณีย์ แต่ตามต่างจังหวัดควรส่งผู้ช่วยทำวิจัยไปเอง จะได้คูปฏิบัติการที่แท้จริงของผู้ตอบคำถามด้วย (ดวงใจ 2519 : 528)

และ

"เวลานี้สถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รัฐบาลก็ควรจะต้องมีนโยบายใหม่เพื่อรับกับสถานการณ์ อาจารย์สิริทศมิตมีความเห็นว่าตัวอาจารย์เป็นฝ่ายวิชาการ

น่าจะมืบทบาทต่อฝ่ายวางนโยบายบ้าง จึงออกสำรวจประชามติของคนไทยเพื่อนำผลไปเสนอต่อรัฐบาลต่อไป เดียวนี้ฝ่ายวางนโยบายกับฝ่ายวิชาการต้องทำงานร่วมกัน พวกอาจารย์เขาเรียนการสำรวจการวิจัยวิเคราะห์มา เขาก็ทำไปตามแนวของเขา ส่วนรัฐบาลมีหน้าที่ออกกฎหมาย วางนโยบาย ถ้าได้ข้อมูลครบถ้วนก็จะช่วยในการตัดสินใจ ไม่ใช่ทำสุ่ม ๆ ไปแล้วอ้างว่าทำเพื่อประโยชน์ของคนทั้งประเทศ" (ดวงใจ 2519 : 568)

นอกจากนี้ ดวงใจยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความจำเป็นในการดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับทุกประเทศ โดยเฉพาะประเทศแถบอินโดจีน ด้วยการรับรองรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และควรให้มีการถอนทหาร ถอนฐานทัพอเมริกันออกจากประเทศไทย เพื่อยืนยันความจริงใจต่อประเทศเพื่อนบ้าน แต่จะต้องกระทำอย่างรอบคอบและมีหลักการ มีจุดยืนที่แน่นอน

"เราต้องให้การรับรองรัฐบาลใหม่ทุกรัฐบาลในอินโดจีน รวมตลอดไปจนถึงการรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วย ส่วนสหรัฐนั้น เราจะมีนโยบายเป็นมิตรเหมือนเดิม ขอเพียงแต่เรื่องการถอนทหารเท่านั้น ต้องขอให้ออกไปกันจริง ๆ ในเมื่อเห็นอยู่แล้วว่ามันเป็นฐานที่มีการกระทำเยี่ยงศัตรูต่อเพื่อนบ้าน" (ดวงใจ 2519 : 613)

ดวงใจจึงเสนอแนวคิดว่า นโยบายการต่างประเทศที่เหมาะสมที่สุดคือ นโยบายเป็นมิตรกับทุกประเทศ รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศและความสงบสุข ความปลอดภัยของประชาชนเป็นหลัก เพราะไทยเป็นประเทศเล็กที่อยู่ท่ามกลางความขัดแย้ง ดังนั้นนโยบายผ่อนปรนตามสถานการณ์จึงเป็นนโยบายที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งดวงใจเสนอไว้ในเรื่อง จากดวงใจ

"ความจริงเราอยู่ในฐานะที่กระอักกระอ่วน เพราะนโยบายของเราได้รับการวิจารณ์ไปในทางที่เราไม่อยากฟัง ถ้าเราอยู่ในสภาพที่จะต้องปลิวไปกับลมหรือ "สนต้องลม" และมีผลเสียโดยเปรียบเทียบน้อยที่สุด เราก็ต้องยอม เพราะการดำเนินนโยบายต่างประเทศในชั้นปฏิบัติการที่แท้จริงไม่ได้อยู่ในทฤษฎีหรือหลักจริยธรรมอะไร มันสำคัญอยู่ที่ความอยู่รอดของประเทศไซ้ใหม่" (ดวงใจ 2515 : 61)

แต่การดำเนินนโยบายต่างประเทศนั้น จะต้องควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายภายในประเทศ เพราะประชาชนผู้เป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลและความรู้ที่สำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศนั้น จะต้องเป็นแหล่งข่าวสาร ข้อมูลและความรู้ที่เชื่อถือได้ นั่นคือ

จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง จะต้องสนใจในกิจการบ้านเมือง มีสำนักทางการเมือง และรู้จักที่จะแสดงออกอย่างถูกต้อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้รัฐบาลจะต้องให้การส่งเสริมด้วยการส่งเสริมความรู้และสื่อสารข่าวสารต่าง ๆ ให้ประชาชนได้รับรู้ยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของประชาชน

นอกเหนือไปจากการพัฒนาทางด้านวัตถุ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดบ่อสร้างเขื่อนแล้ว รัฐบาลควรจะต้องพัฒนาประชาชนเพื่อให้เกิด "พลังคน" ในการสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศ และรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกระดับควรจะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนด้วย

"เราจะต้องขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันคนละไม้คนละมือ จะต้องแก้ไขกันตั้งแต่หลักสูตรการศึกษา และการสื่อสารข่าวต่าง ๆ เพื่อให้ ความรู้แก่ประชาชน ซึ่งเรื่องใหญ่อยู่ที่การสร้างพื้นฐานให้คนเรามีความสำนึกทางการเมืองให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ปลุกให้ประชาชนคนไทยทุกคนเป็น "พลังคน" รัฐบาลหรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องทำตัวให้เป็นตัวอย่างด้วย" (ดวงใจ 2519 : 613)

ดวงใจ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า นโยบายการต่างประเทศเป็นนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง และความสงบสุขของคนในชาติ การกำหนดนโยบายนี้จึงจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้และข้อมูลอย่างมากมาจากทุกฝ่าย นอกเหนือไปจากหน่วยงานของรัฐแล้ว ข่าวสารข้อมูลและความรู้จากนักวิชาการนอวงวงการต่างประเทศ เช่น นักวิชาการ อาจารย์จากมหาวิทยาลัย สื่อมวลชน และประชาชนล้วนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้การกำหนดนโยบายต่างประเทศครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการทูต เศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติ

ดวงใจ ยังได้เสนอแนะว่าแหล่งข้อมูลสำคัญ คือ ประชาชนนั้นจะต้องอยู่ในฐานะที่เชื่อถือได้ คือ ประชาชนจะต้องรู้ว่าต้องการอะไร และควรจะแสดงความต้องการนั้นออกมาด้วยกระบวนการที่ถูกต้อง มีสำนักทางการเมืองและต่อสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรง ซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้ให้ความรู้ด้วยการเผยแพร่ข่าวสาร ให้การศึกษาอย่างเป็นระบบและถูกวิธีแก่ประชาชนและรัฐบาล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐควรจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนด้วย

การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ดวงใจยังเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ผิดพลาดของสหรัฐอเมริกา และนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อสหรัฐอเมริกา

ดวงใจเสนอแนวคิดว่า แต่เดิมนั้นนโยบายการต่างประเทศของไทยผูกพันกับนโยบายของสหรัฐอเมริกา เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมสงครามอินโดจีนเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ไทยก็ให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดีด้วย การส่งทหารเข้าร่วมรบ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งยินยอมให้สหรัฐอเมริกาสร้างสนามบิน คลังเก็บอาวุธ และตั้งฐานทัพอากาศในประเทศไทย อันทำให้ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังเกิดสงคราม คือ เวียดนาม กัมพูชา และลาว มีทัศนคติไม่ดีต่อไทย

ดวงใจมีความเห็นว่า ไทยควรปรับเปลี่ยนนโยบายที่ผูกพันต่อสหรัฐอเมริกาด้วยการลดบทบาทของสหรัฐอเมริกาลง โดยการให้ถอนกำลังทหารและฐานทัพอเมริกาออกจากประเทศไทย ยกเลิกนโยบายต่อต้านและปิดกั้นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ เพื่อให้ภาพพจน์ของไทยในสายตาของนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านแถบอินโดจีนดีขึ้น

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกานั้น การเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะประเทศด้อยพัฒนาด้วยการสนับสนุนผู้นำของประเทศหรือผู้ที่กุมอำนาจของประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้น โดยไม่สนใจความคิดเห็นหรือความต้องการของคนส่วนใหญ่ในประเทศนั้น ๆ และไม่พิจารณาว่าผู้นำหรือผู้กุมอำนาจเหล่านั้นจะนำสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ความยุ่งยากหรือไม่ ดวงใจเห็นว่าการดำเนินนโยบายของสหรัฐอเมริกาเช่นนี้เป็นการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด และส่งผลกระทบต่อรัฐบาลและประชาชนชาวสหรัฐอเมริกาด้วย

"อเมริกาซึ่งอยู่ทางซีกโลกภาคใต้นั้น ต้องเข้ามายุ่งกับสงครามในเอเชีย เช่นนี้มันเป็นความผิดพลาดอย่างเห็นได้ชัด การเมืองแบบต้องสร้างดุลอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้ ถ้าไม่แย่งประเทศแย่งคนมาเสีย อีกฝ่ายก็ต้องเอาไปเป็นผลประโยชน์ของตัวเอง อเมริกาตกเป็นเหยื่อความคิดเรื่องต้องคุมเชิง เรื่องการมีอำนาจในเอเชียมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 แล้วตกเป็นเหยื่ออย่างโง่ ๆ เสียด้วย จนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นผลประโยชน์หลักหรือผลประโยชน์รอง และอเมริกาไม่รู้จักเลือกคน เวลาเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่อง

ภายในประเทศอื่น ก็คับแต่พวกที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากในประเทศของตนทั้งนั้น อเมริกา จะดูว่าใครกุมอำนาจอยู่ในขณะนั้น ถ้ามีผลประโยชน์คล้องจองกับเขา ก็จะได้รับสนับสนุนทันที โดยไม่พิจารณาว่าคนเหล่านั้นจะนำประเทศไปตลอดรอดฝั่งหรือไม่" (ดวงใจ 2519 : 268)

และ

"ในเมื่อทุกประเทศมุ่งหาความปลอดภัยมั่นคงเป็นเรื่องใหญ่ อเมริกาเองก็ต้อง ก็นทวิปของตนให้เป็นเขตปลอดภัยอิทธิพลจากภายนอก และที่สำคัญที่สุดเขาก็มีความหวั่นเกรง ประเทศมหาอำนาจทุกประเภท ความจำเป็นนี้ทำให้เขาต้องมีนโยบายคล้ายกับ อยู่บน หลังเสือ" (ดวงใจ 2519 : 382)

ดวงใจต้องการชี้ให้เห็นถึงข้อผิดพลาดในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของ สหรัฐอเมริกา และข้อผิดพลาดในการผูกพันนโยบายต่างประเทศไทยไว้กับสหรัฐอเมริกา โดยยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ทางการเมืองและการสู้รบในประเทศเวียดนาม และยังได้ สะท้อนทัศนคติที่เวียดนามมีต่อไทย อันเนื่องมาจากไทยยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐาน ทပ်เพื่อส่งกองกำลังและอาวุธเข้าร่วมในสงครามเวียดนาม

ดังนั้น ประเทศไทยควรดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยตัวของตัวเอง ไม่ผูกพัน กับสหรัฐอเมริกามากเกินไปเช่นรัฐบาลก่อน ๆ เป็นมิตรกับทุกประเทศโดยคำนึงถึงความ ปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศชาติ และความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชน เป็นหลัก

"แนวนโยบายที่ผมแถลงไปเมื่อเริ่มตั้งคณะรัฐมนตรี จึงเน้นเรื่องการคบค้ากับ ทุกชาติทุกประเทศ จะไม่มีชาติใดถูกตราหน้าว่าเป็นเมหามิตร หรือมหาศัตรูแล้ว ความ ร่มเย็นของประชาชนและเอกราชของประเทศจะเป็นข้อพิจารณาอันดับแรกของเรา" (ดวงใจ 2519 : 159)

และ

"เวียดนามมีประวัติศาสตร์ของการดิ้นรนต่อสู้ตลอดมา เพราะฉะนั้น เมื่อเขา รวมประเทศเป็นเอกราชขึ้นมาได้ เราจะไปหวังให้เขามองโลกในแง่ดีทันที ย่อมเป็นไปได้ ไม่ได้ ความกลัว ความหวาดระแวงยังไม่หายไปได้ง่าย ๆ ยิ่งในเรื่องนโยบายของเขา ที่มีต่อไทย เราเพียงจะเป็นฐานทัพให้ศัตรูของเขาอยู่หยก ๆ เพราะฉะนั้น อย่าถามว่าเขา จะรุกรานเราไหม เราควรมองในแง่กลับกัน คือ ถ้าเราไม่ปรารถนาจะให้เขาเป็นศัตรู

กับเรา เราต้องพิสูจน์ตัวเองว่าเราก็สามารถเป็นมิตรกับเขาได้อย่างสุจริตใจ" (ดวงใจ 2519 : 382)

ดวงใจ แสดงให้เห็นว่า ความพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามจนต้องถอนตัวจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องมาจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด ของสหรัฐอเมริกา เพราะความต้องการปิดล้อมลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่าง ๆ ด้วยการสนับสนุนด้านกำลังและอาวุธแก่ผู้นำประเทศ หรือผู้กุมอำนาจของประเทศเหล่านั้น โดยไม่สนใจต่อความต้องการและความพอใจของประชาชนในประเทศนั้น

และดวงใจยังแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลไทยควรจะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศที่เคยผูกพันกับสหรัฐอเมริกา ให้เน้นอิสระและเป็นตัวของตัวเองเพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติ

การปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศให้เป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองนั้น ทำให้รัฐบาลไทยต้องกลับมาทบทวนนโยบายการต่างประเทศที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเดิมนั้นไทยตัดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนมาตั้งแต่สาธารณรัฐประชาชนจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นคอมมิวนิสต์ อันเนื่องมาจากนโยบายปิดกั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกาที่ไทยดำเนินตาม

ดวงใจได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศที่เคยตัดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน มาเป็นการติดต่อแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม ด้านการค้า และก้าวหน้าเป็นการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตได้อย่างชัดเจน แนวคิดนี้ต่อเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่ไม่ผูกพันกับมหาอำนาจใด มหาอำนาจหนึ่ง มาเป็นการปฏิบัติต่อทุกประเทศอย่างเป็นมิตรและเท่าเทียมกัน

แต่การสถาปนาความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น ดวงใจเห็นว่าจำเป็นจะต้องรู้จักกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นอย่างดีเสียก่อน จึงพยายามวาดภาพของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยผ่านสายตาของผู้ที่เคยเดินทางไป และมีประสบการณ์อยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน เช่น บาทหลวงโรมาร์ ผู้เดินเท้าไปสอนศาสนาในช่วงที่สาธารณรัฐประชาชนจีนกำลังอยู่ในระหว่างการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหลังจากที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว บาทหลวงโรมาร์ถูกจับกุมและถูกจำขังอยู่นานถึงสิบปี แต่บาทหลวงโรมาร์กลับเข้าใจเจตนารมณ์ในการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองของผู้นำคือ เมาชะตุงว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคม ขจัด
เผด็จการขจัดที่สร้างความแตกแยกในประเทศ ในสายตาของชาวจีนผู้ยากไร้ ในขณะนั้น
เมาชะตุงเป็นผู้นำพวกเขาไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น เพราะชาวจีนส่วนใหญ่ในนั้นยากจนมากและไม่ได้
ได้รับความยุติธรรมจากพวกเจ้าของที่ดิน เมาชะตุงได้พิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วพยายามหา
แนวทางในการแก้ปัญหาและแนวคิดของมาร์กซ์สอดคล้องเหมาะสมที่จะแก้ปัญหาของชาวจีน
ได้ เพราะทุกคนไม่ต้องการความแตกต่างในสังคม ชาวจีนทุกคนต้องการความยุติธรรม
และต้องการมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

"แผนการปฏิรูปที่ดินของพวกปฏิวัติรัศมีดินพอใช้ เขาให้ทุกคนมีที่ดินทำกินเท่าที่
จำเป็นต้องเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และเท่าที่มีแรงจะทำ ระบบที่เหมาะสมที่สุด สำหรับจีน
ในยุคนี้คือ ระบบไม่มีการขูดรีด" (ดวงใจ 2519 : 242)

และนอกจากบาทหลวงโรมาร์แล้ว ดวงใจยังวาดภาพสาธารณรัฐประชาชนจีน
ผ่านสายตา ดร.สิริทัต อาจารย์ในมหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชน
จีน โดยเฉพาะ ดร.สิริทัต เคยเดินทางไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อครั้งรัฐบาลไทย
ในชุดก่อนได้ดำเนินโครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการกีฬา ดร.สิริทัตได้เดินทาง
เข้าไปพักในคอมมูนแห่งหนึ่ง และได้พบเห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชาวจีน ซึ่งตาม
ความเห็นของ ดร.สิริทัตแล้ว เขาคิดว่าเหมาะสมกับประเทศที่มีพลเมือง 400 ล้านคน
เป็นอย่างยิ่ง เพราะระบบนารวมที่ใช้แรงงานคนเป็นจำนวนมากในการทำการเกษตรกรรม
แล้วแบ่งผลผลิตโดยเฉลี่ยอย่างเท่าเทียมกัน แต่ไม่เหมาะสมกับประเทศไทย ส่วนด้านนโยบาย
ในการบริหารประเทศนั้น สาธารณรัฐประชาชนจีนมีการวางแผนพัฒนาประเทศโดยส่วน
รวม และแผนพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น การเกษตร อุตสาหกรรม ได้อย่างประสานและ
เอื้ออำนวยต่อกัน

"จุดสนใจของการพัฒนาอุตสาหกรรมของจีนอยู่ที่ระบบเผด็จการของเขา ซึ่งทำ
ให้เขาเรียกใช้กำลังคนมาเป็นประโยชน์โดยไม่ตกหล่นเลย การวางแผนทุกอย่างยังประสาน
และเอื้ออำนวยต่อกันไปหมด ความสำเร็จของจีนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการรวมประเทศ
การปรับปรุงสภาพสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ หรือการสร้างคามมั่นคงภายในประเทศ
เป็นไปโดยลักษณะเผด็จการทั้งนั้น" (ดวงใจ 2519 : 422)

เมื่อวาดภาพสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ผู้อ่านได้รู้จักและเห็นภาพ โดยดวงใจ ได้แสดงภาพของประเทจีนในแง่ที่แปลกใหม่และน่าสนใจแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของความสัมพันธ์ที่ไทยมีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยการให้การรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีน เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และยังได้สะท้อนให้เห็นปฏิกิริยาต่าง ๆ ต่อการยอมรับสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าเป็นสมาชิกแทนตำแหน่งของไต้หวัน ซึ่งมีทั้งการยอมรับสนับสนุนและการคัดค้าน อีกทั้งเป็นสาเหตุหนึ่งของการปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทย โดยคณะปฏิวัติอ้างถึงภัยทางอ้อมที่เกิดจากการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งดวงใจเสนอไว้ในนวนิยายเรื่อง บ่วงกรรม

"วิวัฒน์ต้องเลิกคิดด้วยความแปลกใจ เมื่ออ่านนพราชานข่าวเกี่ยวกับเหตุผลของการปฏิวัติครั้งล่าสุดของประเทศไทย โดยหัวหน้าคณะปฏิวัติให้เหตุผลเป็นประการแรกว่า กระทำไปเนื่องจากการที่รัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ได้เข้าเป็นสมาชิกในองค์การ สหประชาชาติ ซึ่งจะก่อภัยทางอ้อมให้แก่ประเทศไทยในส่วนของที่เกี่ยวกับชาวจีน โฝ้นทะเลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก" (ดวงใจ 2517 : 116)

และดวงใจได้แสดงให้เห็นความก้าวหน้าของความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศด้วยการให้การรับรองสาธารณรัฐประชาชนจีนเชิญให้นายกรัฐมนตรีของไทยเดินทางไปเยือนประเทศของตน ซึ่งนับว่าเป็นความสำเร็จของการเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนไว้ใน รัฐมนตรีหญิง

"สำหรับผมเอาเชื่อแน่ว่า เราคงจะค่อย ๆ พัฒนาการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเท่าที่เป็นมา มาถึงขั้นการค้าและต่อไปก็จะเปิดการรับรองทางการทูตและแลกเปลี่ยนตัวทูตระหว่างกันเลย แต่ความจริงจะเรียกว่า เราผ่านขั้นวัฒนธรรมไปถึงขั้นการค้าแล้วก็ได้ เพราะเราได้แลกเปลี่ยนสินค้าในราคามิตรภาพกับจีนไป 2-3 อย่าง แล้ว" (ดวงใจ 2519 : 62)

ดวงใจได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศไทย โดยได้แสดงให้เห็นว่าการกำหนดนโยบายการต่างประเทศนั้นควรจะดำเนินนโยบายเป็นกลาง คือไม่ผูกพันกับชาติใดหรือมหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่ง เป็นมิตรกับทุกประเทศโดยไม่เลือกกระขอบการปกครอง และปฏิบัติต่อกทุกประเทศอย่างเท่าเทียมและจริงใจ อีกทั้งควรถือเอาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติและประชาชนเป็นหลัก เพราะนโยบายการต่างประเทศนั้นแม้จะ

เป็นนโยบายเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ แต่ก็ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของคนในชาติและเอกราชของชาติด้วย การกำหนดนโยบายนี้ถึงต้องกระทำอย่างระมัดระวัง และควรศึกษาทบทวนข้อผิดพลาด ข้อบกพร่องจากรัฐบาลชุดก่อนเป็นแนวทาง และควรรับข้อมูลข่าวสาร ความรู้จากนักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนด้วย นอกเหนือไปจากการรับข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ที่ได้จากสถานทูตต่าง ๆ และหน่วยงานของทางราชการ เพื่อให้แนวทางในการกำหนดนโยบายเปิดกว้างยิ่งขึ้นและสอดคล้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

การรับข้อมูล ข่าวสาร และความรู้จากนักวิชาการและสื่อมวลชน ควรเน้นในลักษณะของคณะที่ปรึกษาของรัฐมนตรีฯ ส่วนจากประชาชนควรเน้นการวิจัยและสัมมตัวอย่างจากประชาชนทั่วประเทศ โดยการสอบถามไปตามแหล่งชุมชนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด การคัดเลือกผู้ที่จะเป็นตัวแทนของประชาชนอาจแบ่งตามสาขาอาชีพ ระดับการศึกษา ซึ่งจะกำหนดให้เป็นไปในอัตราส่วนที่เหมาะสมและคละกันไป วิธีการสอบถามที่ควรกระทำก็คือ วิธีการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์สำหรับแหล่งข้อมูลในกรุงเทพฯ และส่งผู้ช่วยวิจัยออกสอบถามหรือสัมภาษณ์และดูปฏิกิริยาของผู้ตอบคำถามในต่างจังหวัด วิธีการดังกล่าวนี้จะ เป็นการลดช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับประชาชน

แต่ประชาชนซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญนั้น จะต้องอยู่ในฐานะที่เชื่อถือได้ คือจะต้องมีความสนใจ ในความเป็นไปและความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง มีสำนักทางการเมือง รู้ความต้องการและแสดงความต้องการนั้นออกมาด้วยกระบวนการที่ถูกต้อง รัฐบาลจึงควรให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อยกระดับความคิด และสำนักทางการเมืองด้วยการเผยแพร่ข่าวสาร ให้การศึกษาอย่างเป็นระบบและถูกวิธี ตลอดจนรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนด้วย

การปรับเปลี่ยนแนวทางการกำหนดนโยบายการต่างประเทศนี้ ทำให้ไทยต้องปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อสหรัฐอเมริกาด้วยการลดบทบาทของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทยลง ด้วยการให้สหรัฐอเมริกาถอนฐานทัพและกำลังทหารออกจากไทย เพื่อให้ภาพพจน์ของไทยในสายตาของนานาประเทศโดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านแถบอินโดจีนดีขึ้น

และดวงใจยังได้แสดงทัศนะต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ผิดพลาดของสหรัฐอเมริกาที่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศอื่น ๆ ด้วยการสนับสนุนผู้นำประเทศหรือผู้กุมอำนาจของประเทศเหล่านั้น โดยไม่สนใจความคิดเห็นหรือความต้องการของคน

ส่วนใหญ่ในประเทศนั้น ๆ และไม่พิจารณาว่าผู้นำหรือผู้กุมอำนาจนั้นจะได้รับความสนับสนุนจากคนส่วนใหญ่ในประเทศนั้น ๆ หรือไม่ อีกทั้งผู้นำหรือผู้กุมอำนาจเหล่านั้นยังอาจนำสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ความยุ่งยากได้ ซึ่งการดำเนินนโยบายเช่นนี้เป็นการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดและส่งผลกระทบต่อสหรัฐอเมริกาเอง

นอกจากลอบทบาทของสหรัฐอเมริกาแล้ว รัฐบาลไทยยังได้ทบทวนนโยบายการต่างประเทศที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนที่เคยตัดความสัมพันธ์กัน อันเนื่องมาจากนโยบายปิดกั้นหลักทรัพย์ของสหรัฐอเมริกาที่ไทยดำเนินตาม แต่การปรับเปลี่ยนนโยบายที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนนี้ ดวงใจเห็นว่าจำเป็นจะต้องรู้จักกับประเทศนี้เป็นอย่างดีเสียก่อน จึงพยายามวาดภาพของสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยผ่านสายตาของผู้ที่เคยเดินทางไปและมีประสบการณ์อยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน

การเปิดความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มด้วยการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ด้านการค้า และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตด้วยการที่นายกรัฐมนตรีไทยเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ตามคำเชิญของ สาธารณรัฐประชาชนจีน

3.2 แนวคิดด้านปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา

แนวคิดด้านปัญหาในสถาบันอุดมศึกษานี้เป็นแนวคิดหลักของนวนิยายเรื่อง บ่วงกรรม ดวงใจได้เสนอแนวคิดด้านปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา อันเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย

ดวงใจสร้างให้ "มหาวิทยาลัยแห่งพระนคร" เป็นมหาวิทยาลัยจำลอง เพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยแห่งพระนครเป็นมหาวิทยาลัยล่าสุดของไทย และเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเดียวที่ได้รับสิทธิพิเศษในการเลือกสรรผู้บริหาร ทั้งในตำแหน่งคณบดีและอธิการบดี ด้วยการแสดงประชามติของคณาจารย์ทั้งหมดในมหาวิทยาลัยตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยตำแหน่งคณบดีคณะต่าง ๆ จะคัดเลือกด้วยการแสดงประชามติเลือก อาจารย์ชั้นพิเศษผู้ใดผู้หนึ่งที่ได้รับการเสนอชื่อขึ้นมาโดยหมู่คณาจารย์ในคณะนั้น ๆ และไม่จำเป็นว่าอาจารย์ชั้นพิเศษผู้นั้นจะต้องเป็นหัวหน้าแผนกวิชาหรือไม่ ส่วนตำแหน่งอธิการบดินั้นจัดเลือกด้วยการ

แสดงประชามติเลือกคณะบุคคลต่าง ๆ ที่กำลังดำรงตำแหน่งอยู่ในขณะนั้นคนใดคนหนึ่ง วิธีการเลือกสรรบุคคลในระดับบริหารของมหาวิทยาลัยแห่งพระนครด้วยการเลือกสรรและแสดงประชามตินี้ เป็นวิธีการที่สถาบันอื่น ๆ กำลังเรียกร้องต่อรัฐบาล แต่รัฐบาลยังคงไม่ตัดสินใจนำวิธีการดังกล่าวมาใช้ โดยอ้างว่าวิธีการนี้ยังอยู่ในขั้นทดลองเท่านั้น

การที่มหาวิทยาลัยอยู่ในความดูแลของรัฐบาลโดยสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีนั้น ดวงใจได้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่แตกต่างกันในหมู่คณาจารย์ กล่าวคือ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยแห่งพระนครมีความแตกต่างกันแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีความคิดว่ามหาวิทยาลัยควรจะเป็นอิสระ และแยกออกจากระบบราชการ เพราะระบบการทำงานในระบบราชการล่าช้า และเงินเดือนจะมากกว่าที่เป็นอยู่

"หากนำสถาบันอุดมศึกษาออกจากระบบราชการนั้น โอกาสของอาจารย์จะดีกว่าที่เป็นอยู่ทุกวัน เงินเดือนจะเพิ่มขึ้นหลายเปอร์เซ็นต์ ระบบการทำงานจะไม่ติดขัดล่าช้าเหมือนเดิม สถาบันการศึกษาจะแยกเด็ดขาดจากสถาบันทางการเมือง อาจารย์ต่าง ๆ จะมีความพึงพอใจในฐานะใหม่จนไม่จำเป็นต้องเสาะแสวงหาที่ทำงานหลาย ๆ แห่งในขณะเดียวกัน" (ดวงใจ 2517 : 110)

กับอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นว่ามหาวิทยาลัยควรอยู่ในระบบราชการต่อไป เพราะมีความมั่นคงและมีงบประมาณรายปีที่ได้จากรัฐบาลที่แน่นอน และนักศึกษายังคงเสียค่าเล่าเรียนในอัตราต่ำ เพราะเงินอุดหนุนจากทางรัฐบาล

"ส่วนอาจารย์ที่ยังพอใจให้มหาวิทยาลัยสังกัดอยู่ในระบบราชการนั้น นึกถึงความมั่นคงในตำแหน่งงาน และเสถียรภาพทางงบประมาณที่จะได้รับจากรัฐบาลรายปี ส่วนนักศึกษาก็ยังคงเสียค่าเล่าเรียนในอัตราค่อนข้างต่ำเช่นเดิม เพราะยังคงได้รับการอุดหนุนเงินก้อนใหญ่จากรัฐบาล ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสแก่นักศึกษาที่มีฐานะต่าง ๆ กันที่มีความสามารถสอบแข่งขันเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยได้ ก็พอจะสู้ค่าใช้จ่ายในมหาวิทยาลัยได้" (ดวงใจ 2519 : 111)

ดวงใจได้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางความคิดของอาจารย์ในมหาวิทยาลัย และได้แสดงแนวคิดไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ การที่มหาวิทยาลัยจะคงอยู่ในระบบราชการหรือไม่มิใช่สิ่งสำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของอาจารย์ในการให้ความรู้ การอบรมสั่งสอนและแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้แก่นักศึกษา หากอาจารย์ขาดความรับผิดชอบ

ชอบในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จุดมุ่งหมายทางการพัฒนาการศึกษาของชาติจะไม่บรรลุผล โดยดวงใจได้เสนอแนวคิดนี้ผ่านวิวัฒน์ คมบดีคณะรัฐศาสตร์

"วิวัฒน์อดคิดไม่ได้ว่าการเปิดโอกาสให้นักศึกษาเข้าไปมีโอกาสเรียนชั้น มหาวิทยาลัยได้นั้น ถ้าบริการของผู้สอนไม่ดีถึงระดับ การเรียนชั้นมหาวิทยาลัยก็ไม่อาจจะมีความหมาย" (ดวงใจ 2517 : 111)

ดวงใจได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่เยาวชนไว้ว่าการให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ทุกคน และการให้ความรู้นั้นก็สมควรคำนึงถึงผลตอบแทน

"การให้บริการทางการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ความจริงแล้วเป็นหน้าที่และความจำเป็นของ "ผู้ใหญ่" ทุกระดับ โดยเริ่มต้นมาตั้งแต่ระดับหัวหน้าครอบครัวแต่การศึกษาในชั้นอุดมศึกษานั้น มีความจำเป็นที่ต้องการผู้ใหญ่ที่เป็น "ผู้รู้" มาทำหน้าที่ให้บริการใน ซึ่งผู้รู้ดังกล่าวไม่ควรมีทัศนคติว่าความรู้ที่ตนปลูกฝังให้แก่คนรุ่นเยาว์นั้น ตนจะให้ก็ต่อเมื่อมีการแลกเปลี่ยนที่น่าพอใจมาเป็นเดิมพันเสียก่อน" (ดวงใจ 2517 : 109)

ดวงใจมุ่งแสดงให้เห็นผู้ที่เป็อาจารย์ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่องาน การให้ความรู้และการอบรมเยาวชนของชาติ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างให้นักศึกษามีความรู้ ความสามารถ และใช้ความรู้ความสามารถไปอย่างถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งได้เรียนรู้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในขอบเขตความสามารถของพวกเขาด้วย

"คณะกรรมการคณะนี้จะ เป็นกลุ่มบุคคลซึ่งทำหน้าที่ เป็นตัวแทนของคณะที่จะช่วยร่วมมือไปกับนักศึกษา ทั้งทางด้านวิชาการและชีวิตส่วนตัว จะเป็นกลุ่มบุคคลที่ช่วยแนะแนวชีวิตของเขาต่อไปด้วย" (ดวงใจ 2517 : 400)

ในด้านปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณาจารย์ ดวงใจได้สะท้อนปัญหาเรื่องการขอทุนศึกษาต่อต่างประเทศ โดยแสดงให้เห็นถึงความยุ่งยากและข้อผิดพลาดในเรื่องการขอทุนหรือการสอบชิงทุนเพื่อศึกษาต่อยังต่างประเทศ อันเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยมีหน่วยงานบังคับบัญชาหลายหน่วยตามระบบราชการ ดังนั้นการติดต่อเพื่อขอรับทุนจึงต้องผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัยที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่การขอทุนศึกษาต่อต่างประเทศนั้นจะได้รับพิจารณาหรืออนุมัติหรือไม่เน มีได้อยู่ที่การสอบชิงทุนได้เพียงประการเดียว แต่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ที่รับผิดชอบด้วย เพราะหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัยเหล่านี้

จะรับผิดชอบในการติดต่อกับประเทศหรือองค์กรผู้เป็นเจ้าของทุน หากหน่วยงานเหล่านี้ไม่อำนวยความสะดวกหรือชี้แจงรายละเอียด กฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ตามที่ประเทศหรือองค์กรเจ้าของทุนกำหนด อาจารย์ผู้ติดต่อขอทุนหรือสอบชิงทุนได้แล้ว ก็อาจจะไม่สามารถรับทุนได้ ดวงใจได้แสดงแนวคิดในเรื่องนี้โดยใช้กรณีของมัลลิกา อาจารย์สาวผู้มีประสบการณ์ในการสอบชิงทุนถึง 8 ครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จเลย เป็นตัวอย่าง

มัลลิกาเป็นอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในประเทศ เธอมีความตั้งใจในการทำงานเป็นอย่างดี แต่กลับไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงาน และแม้แต่นักศึกษาก็ไม่ขอให้เธอเขียนเอกสารรับรองเพื่อสมัครเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ หรือไม่ได้รับความไว้วางใจให้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโท มัลลิกาจึงจำเป็นต้องขวนขวายเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาโทในมหาวิทยาลัยต่างประเทศด้วยการสอบชิงทุน แต่การสอบกลับไม่ประสบความสำเร็จเลย ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะมัลลิกาขาดความรู้ความสามารถ แต่เป็นเพราะความผิดพลาดของหน่วยราชการที่มีหน้าที่จัดการเรื่องทุนและหน่วยงานที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลประเทศที่ให้ทุนดำเนินการล่าช้าจนกระทั่งมหาวิทยาลัยปิดรับสมัคร

และครั้งต่อมา มัลลิกาสอบชิงทุนขององค์กรต่างประเทศได้ แต่ทางหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเรื่องทุนกลับไม่แจ้งรายละเอียดให้ชัดเจน มัลลิกาจึงพลาดการไปศึกษาต่อเพราะขาดคุณสมบัติตามที่องค์กรต่างประเทศกำหนด

ครั้งล่าสุด มัลลิกาสอบได้ทุนของรัฐบาลต่างประเทศอีก เธอได้แจ้งความจำนงไว้ชัดเจนว่า ต้องการรับทุนศึกษาต่อในระดับปริญญาโท แต่หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบด้านการติดต่อกับรัฐบาลประเทศผู้เป็นเจ้าของทุนกลับติดต่อขอทุนการวิจัยให้แก่มัลลิกา เพราะเห็นว่ามัลลิกาจบการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยในประเทศแล้ว ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของมัลลิกา

นอกจากดวงใจจะสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดในการดำเนินงานของหน่วยงานราชการภายนอกมหาวิทยาลัยแล้ว ยังได้แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการให้การยอมรับและยกย่องผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศมากกว่าผู้ที่จบการศึกษภายในประเทศ ดังนั้นจึงมีผู้คนมากมายต้องการเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเพื่อยกระดับสภาพของตนให้สูงขึ้นดังเช่นมัลลิกา

"ฉันมีครบหมดแล้วทั้งความรู้และแผ่นกระดาษ แต่มันเป็นของไทย คนไทยที่นี่เขาไม่รับรองเอง ฉันก็เลยอยากจะลองดูสักทีว่า ถ้าฉันได้แผ่นกระดาษที่ทำจากประเทศของคุณแล้ว ฉันจะวิเศษกว่าที่เป็นอยู่ไหม" (ดวงใจ 2517 : 452)

ดวงใจได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาในการขอทุนศึกษาต่อต่างประเทศของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยว่า ไม่ได้ได้รับความสะดวกหรือเกิดความผิดพลาดจนต้องเสียสิทธิในการรับทุน อันเนื่องมาจากความไม่รับผิดชอบของหน่วยงานราชการภายนอกมหาวิทยาลัยที่รับผิดชอบด้านการติดต่อและดำเนินการกับรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทศผู้เป็นเจ้าของทุน และยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมในการยอมรับนับถือและให้ความสำคัญกับผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศมากกว่าผู้ที่จบการศึกษาภายในประเทศของสังคมไทย อันเป็นการปิดโอกาสในการทำงานและบั่นทอนกำลังใจในการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาภายในประเทศ

ดวงใจยังได้สะท้อนภาพนักศึกษา โดยแบ่งนักศึกษาออกเป็น 4 ประเภทตามลักษณะการแสดงออก คือ ประเภทแรกนักศึกษาที่เรียนเพื่อให้จบการศึกษาโดยไม่สนใจการเรียนเท่าที่ควร แต่กับไม่ใส่ใจกับกิจกรรมด้วยเช่นกัน นักศึกษาประเภทนี้จะมีความภาคภูมิใจกับการรับปริญญาว่าเป็นพิเศษ ทั้ง ๆ ที่ผลการเรียนไม่ดีนัก ประเภทที่สองคือนักศึกษาที่มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการจนไม่ใส่ใจกับสิ่งรอบข้าง นักศึกษาประเภทนี้มุ่งหวังที่จะได้งานที่ดีทำเมื่อจบการศึกษาแล้ว แต่ก็ต้องพบกับความผิดหวังที่ตนไม่สามารถนำความรู้ที่เรียนมานั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ ประเภทที่สามคือนักศึกษาที่ไม่ใส่ใจกับการเรียนเลย อันเนื่องมาจากความผิดหวังในสาขาวิชาที่สอบเข้ามาได้หรือเนื่องจากสติปัญญาและความสามารถด้อยกว่าเพื่อน จึงทำให้เกิดความท้อแท้จนไม่อยากเรียน และประเภทสุดท้ายคือนักศึกษาที่มุ่งไม่หาความรู้ ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรม นักศึกษาประเภทนี้จะใช้ความคิดในการพิจารณาความเป็นไปของสังคม แล้วพยายามแสดงความคิดเห็นของตนในทุก ๆ เรื่อง มีความมั่นใจและกล้าแสดงออก ซึ่งดวงใจได้สะท้อนความคิดนี้ผ่านตัวละคร บันลือ นิเนจชอบ นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ผู้สนใจในกิจกรรมของคณะที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคม

บันลือ นิเนจชอบ เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 ของคณะรัฐศาสตร์ เขาเป็นที่รู้จักกันดีในนามของนักพูด นักอภิปราย นักปาฐกถาที่มีฝีปากคมกล้าของมหาวิทยาลัย บันลือได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม เช่น นักศึกษาจะต้องเรียนวิชาที่ไม่สามารถนำมาใช้ประกอบอาชีพได้ เป็นต้น

ดวงใจได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของนักศึกษาแต่ละประเภท โดยให้ความสำคัญกับ นักศึกษาประเภทที่ใฝ่ใจในการเรียนและกิจกรรมควบคู่กัน รู้จักใช้ความคิด กล้าแสดงออก และมีความมั่นใจในตัวเอง หากนักศึกษาประเภทนี้มีผู้แนะนำและให้ความรู้ที่ถูกต้องและ เหมาะสมแล้ว พวกเขาจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

"ท่านคณิตก็จะต้องปล่อยตามใจเด็กไปซิ เพราะเราสอนให้เขารู้เขาคิดสิ่งที่ถูก ต้องหมดแล้ว ถ้าเขาจะทำอะไร เราก็ต้องเคารพความคิดของเขาบ้าง เพราะเขาใช้ สมองทำและขบวนการนั้นดูไปก็ไม่วุ่นวาย ทำให้คนไทยได้รู้ได้คิดขึ้น" (ดวงใจ 2517 : 480)

แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาในสถาบันอุดมศึกษานั้นดวงใจได้แสดงไว้ในเรื่อง บ่วงกรรม โดยให้มหาวิทยาลัยแห่งพระนครเป็นมหาวิทยาลัยที่จำลองปัญหาต่าง ๆ ที่ดวงใจต้องการนำ เสนอ เช่น วิธีการเลือกสรรผู้บริหารมหาวิทยาลัยในตำแหน่งคณบดีและอธิการบดี ด้วยวิธี การลงประชามติที่มหาวิทยาลัยแห่งพระนครใช้อยู่ นั่น เป็นความปรารถนาของมหาวิทยาลัย อื่น ๆ และพยายามเรียกร้องต่อรัฐบาลเพื่อขอให้ใช้วิธีการดังกล่าวบ้าง แต่รัฐบาลยังไม่ ยินยอมโดยอ้างว่าวิธีการดังกล่าวกำลังอยู่ในขั้นทดลอง อันแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นอิสระ ในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย และยังสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในหมู่คณาจารย์ อีกด้วย นั่นคือ อาจารย์บางส่วนต้องการให้มหาวิทยาลัยเป็นอิสระจากระบบราชการ และ สถาบันทางการเมือง เพื่อความสะดวกในการดำเนินงานและรายได้ที่ดีกว่าเดิม แต่อาจารย์ บางส่วนกลับต้องการให้มหาวิทยาลัยคงอยู่ในระบบราชการ เพื่อความมั่นคงทางสถานภาพ และการเงิน อีกทั้งนักศึกษาก็ยังคงเสียค่าเล่าเรียนในอัตราค่อนข้างต่ำเพราะรัฐบาลช่วย จ่ายเงินอุดหนุนทดแทน

แต่ข้อสำคัญนั้น ดวงใจได้แสดงให้เห็นว่า มหาวิทยาลัยจะมีความเป็นอิสระใน การดำเนินงานหรือไม่ นั่นไม่สำคัญเท่ากับความรับผิดชอบที่ผู้เป็นอาจารย์พึงมี เพราะหน้าที่ สำคัญที่สุดของอาจารย์คือการให้ความรู้ ให้การอบรม และแนะแนวทางในชีวิตแก่นักศึกษาผู้ เป็นอนาคตและกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติ อาจารย์จะต้องเป็นผู้เสียสละและไม่คำนึงถึง แต่ประโยชน์ส่วนตนหรือผลตอบแทนที่จะได้รับเท่านั้น

ด้านปัญหาในการขอทุนเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศนั้น อาจารย์ผู้ขอทุนและสอบ ได้ทุนแล้วอาจไม่ได้รับการพิจารณาให้เดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพราะการติดต่อ ขอรับทุนจากรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทคนั้นจะต้องติดต่อผ่านหน่วยงานราชการภายนอก

มหาวิทยาลัยตามที่กฎหมายระบุไว้ หากหน่วยงานราชการภายนอกที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบในการติดต่อนั้นไม่อำนวยความสะดวกหรือชี้แจงรายละเอียดกฎเกณฑ์และวัตถุประสงค์ของรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทศผู้เป็นเจ้าของทุนให้ชัดเจนก็อาจทำให้อาจารย์ผู้มีสิทธิ์รับทุนนั้นต้องเสียสิทธิ์ไป อีกทั้งดวงใจได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมไทยในการให้ความยอมรับและให้ความสำคัญกับผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศมากกว่าผู้ที่จบการศึกษาภายในประเทศ ซึ่งเป็นการปิดโอกาสในการทำงานของผู้ที่จบการศึกษาภายในประเทศและบั่นทอนกำลังใจของผู้ที่มุ่งมั่นและตั้งใจจริงในการทำงานอีกด้วย

นอกจากนี้ดวงใจยังได้สะท้อนภาพแก่ศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้อย่างละเอียด แต่มุ่งให้ความสนใจกับนักศึกษาประเภทที่ตั้งใจศึกษาแล้วเรียนควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมและใฝ่ใจแสวงหาความรู้ความคิดเพิ่มเติม รู้จักใช้ความคิดและแสดงออกอย่างถูกต้องเหมาะสม หากนักศึกษาประเภทนี้มีผู้แนะนำและให้ความรู้อย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว พวกเขาจะสามารถทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและประชาชนได้เต็มที่

3.3 แนวคิดด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษา

ดวงใจได้เสนอแนวคิดด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษาไว้ในนวนิยายเรื่อง เทียนส่องแสง จากดวงใจ และแทรกอยู่บางตอนในเรื่อง รัฐมนตรีหญิง

ดวงใจแสดงให้เห็นความคิดในการต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมและระบอบการปกครองประเทศของนักศึกษาที่ได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม และประกอบกับภูมิหลังทางครอบครัวที่ยากจนและขาดแคลน จึงทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในความไม่เท่าเทียมผู้อื่น หรือด้วยจิตใจที่รักความเป็นธรรมเห็นความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไม่ได้ จึงพยายามค้นหาวิธีการหรือแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความเท่าเทียมกัน แนวทางที่พวกเขาค้นพบคือการปฏิวัติหรือการรวมตัวกันของคนยากคนจนลุกขึ้นต่อสู้

ดวงใจใช้ตัวละคร สนทศ จากเรื่อง เทียนส่องแสง และอุเลียว เขา จากเรื่อง จากดวงใจ เป็นตัวแทนของนักศึกษาที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยวิธีการปฏิวัติ

สนทศ เป็นลูกชาวนาผู้ยากจนและอดอยากขาดแคลนในทุก ๆ ด้าน แต่เรียนดีจนสามารถสอบชิงทุนและเข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ สนทศเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ โดยอาศัยวัดอยู่ ด้วยความขาดแคลนทุกอย่าง สนทศจึงเล็งการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยการเข้าห้องสมุด ซึ่งการอ่านหนังสือนี้เอง ทำให้เขาค้นพบวิธีการเปลี่ยนแปลงสังคม

ตามแนวทางของลัทธิมาร์กซิสม์เช่นเดียวกับอูเลียส เขา นักศึกษาปานามาผู้ทนเห็นการเอารัดเอาเปรียบคนยากจนของนายทุนผู้สนับสนุนการเข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาในประเทศของตนไม่ได้

สนทิกและอูเลียส เขา ต่างไม่พึงพอใจในสภาพสังคมที่ขาดความยุติธรรมและความเท่าเทียม จึงมุ่งหาหนทางในการแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเป็นธรรมและความเท่าเทียมในสังคม เขาทั้งสองต่างใฝ่ใจแสวงหาความรู้ด้วยการอ่านและค้นพบว่าแนวทางเดียวที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ คือ การลุกขึ้นต่อสู้กับความเอารัดเอาเปรียบหรือด้วยการปฏิวัติ

"ทฤษฎีได้ถูกกำหนดมาอย่างนี้ ถ้าได้รับการปฏิบัติสืบทอดเจตนาเรามาไปตามนั้น ท้องฟ้าของเมืองไทยจะต้องผ่องอำไพเข้าสู่สรวง ไพร่ฟ้าจะหน้าใสไร้กังวลจนทั่วทุกคน แต่ก่อนจะถึงวันนั้น ตำราได้บ่งชี้ไว้ว่า ผู้คนที่ยากไร้เช่นสนทิกจะต้องจับมือรวมพลังกันเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิ่งอันพึงปรารถนา ดังนั้นสนทิกไม่รอช้าที่จะเสาะแสวงหากลุ่มอันจะเป็นแกนนำในการสร้างนโยบายและยุทธวิธีให้เป็นไปตามกรอบทฤษฎีที่ว่าไว้" (ดวงใจ 2520 : 139)

และ

"มาร์กซ์บอกว่า มีการแบ่งชนชั้นต่าง ๆ ออกเป็นสามชนชั้น คือ เจ้าของที่ดิน เจ้าของทุน และเจ้าของแรงงานหรือกรรมกรนั่นเอง จุดมุ่งประสงค์ของมาร์กซ์ไม่ได้เป็นการแบ่งชนชั้นจริง ๆ แต่เป็นการชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีการแบ่งเป็นชนชั้นต่าง ๆ เช่นนั้น ก็จะมองเห็นความเหลื่อมล้ำและความไม่ยุติธรรมในการเป็นเจ้าของ "ทรัพย์สิน" ได้ถนัด เช่นพวกกรรมกรก็ต้องเหนื่อยยากไปโดยไม่มีทางจะก้าวขึ้นมาเป็นเจ้าของทุนหรือเจ้าของที่ดินได้ ส่วนพวกหลังนี้ก็จะมีส่วนเกินที่เกิดจากการมีทุนและที่ดินของตัวเองเพิ่มขึ้น หนูด่าง ๆ คนจนก็จมนลง ส่วนคนรวยก็รวยขึ้นเรื่อย ๆ คุณคิดหรือไม่ว่าถ้าทุกคนในประเทศมีความแตกต่างในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินน้อยกว่านี้ สาเหตุการขัดแย้งต่าง ๆ จะลดลงไปได้มากทีเดียว" (ดวงใจ 2515 : 156)

ด้วยความยากจนและขาดแคลนทำให้สนทิกรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมที่เขาและครอบครัวประสบอยู่ สนทิกจึงให้ความสนใจและฝึกใฝ่ในแนวทางมาร์กซิสม์ที่เขาและเพื่อน ๆ ร่วมความคิดเห็นว่าให้คำตอบและแนวทางที่จะทำให้ผู้ยากไร้หลุดพ้นจากสภาพอดอยากและ

ต่อๆ ในสังคมได้ เช่นเดียวกับอูเลียส เขา นักศึกษาชาวปานามาผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมปานามาที่มีแต่ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงให้เกิดความยุติธรรมด้วยวิธีการตามแนวมาร์กซิสม์

"เราอยู่ในประเทศเล็ก ๆ ที่ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมยังไม่มีอิทธิพลเป็นแรงสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพราะฉะนั้นเราจะต้องจับตรงตัวอำนาจที่แท้จริง คือ อำนาจทางการเมืองเสียก่อน แล้วจึงเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นให้เป็นไปตามที่เราต้องการ" (ดวงใจ 2515 : 162)

และ

"ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ความเสมอภาค คือสิ่งที่สหประชาชาติได้มีส่วนการขูดรีด การมีความเหลื่อมล้ำ อภิสิทธิ์ชน คือสิ่งที่เขาจะต้องต่อสู้เพื่อทำลายล้างให้หมดสิ้นไป เขาจะต้องสู้แม้ว่าจะเหลือเขาอยู่เพียงคนเดียวก็ตาม เขาก็จะสู้ต่อไป" (ดวงใจ 2520 : 250)

ดวงใจได้สะท้อนถึงสาเหตุที่ทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่งมีความคิดในการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยวิธีการตามแนวมาร์กซิสม์ว่า เป็นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความด้อยประสบการณ์ในการเข้าใจชีวิตและสังคม รวมทั้งความว่าเหวที่ต้องจากบ้านมาอยู่ตามลำพังของนักศึกษาจากต่างจังหวัด เมื่อเกิดปัญหาที่ขาดผู้ที่จะคอยให้คำแนะนำและเตือนสติ จึงทำให้หลงผิดไป

สาเหตุที่ทำให้นักเรียนจากต่างจังหวัดจะต้องเดินทางเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ เห็นกรุงเทพฯ เป็นศูนย์รวมสถาบันศึกษาไว้เกือบทั้งหมด มหาวิทยาลัยยังไม่กระจายออกสู่ต่างจังหวัดมากเท่าที่จำเป็น ประกอบกับค่านิยมที่คิดว่ามหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ มีเครื่องมือครบครันและผู้สอนมีความรู้ความสามารถมากกว่าต่างจังหวัด ที่เป็นเช่นนี้เพราะการจัดสรรงบประมาณในด้านการศึกษาของประเทศนั่นเอง

"จ้อยเคยศึกษางบประมาณของประเทศไทยแต่ละปี จ้อยว่าเราพอจะจัดสรรให้แก่การศึกษาระดับในประเทศได้อีกมากกว่านี้ ทูตที่กู้หรือขอมาจากองค์การระหว่างประเทศ และประเทศอื่น ๆ แทนที่จะมาใช้ในการวิจัยแคบ ๆ ที่ไม่ให้ประโยชน์ชิ้นเรือด่วน หรือแทนที่จะเป็นการส่งคนไปศึกษาต่อต่างประเทศ เราน่าจะมาทุ่มเทเรื่องการศึกษาในชนบทให้ได้ผลจริงจัง เมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วประเทศต้องพัฒนาตามไปด้วย" (ดวงใจ 2520 : 345)

ในส่วนของการศึกษาเอง ดวงใจได้แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาเป็นผู้ที่จะต้องแสวงหาความรู้ เป็นผู้ที่กำลังจะเติบโตจึงผ่านโลกมาไม่มากนัก ความเข้าใจในชีวิตและสังคมจึงยังไม่ลึกซึ้งและหลากหลาย ดังนั้นเมื่อประสบกับปัญหาต่าง ๆ จึงไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนและรอบคอบ เมื่อมีความรู้ในแง่มุมเดียวก็เข้าใจว่าความรู้นั้นสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ จึงมุ่งปฏิบัติตามความรู้ด้วยความเชื่อมั่นว่าจะสำเร็จลุล่วง

"เมื่อแก้ปัญหาล้มเหลวไม่ได้ ก็ต้องใช้การต่อสู้อย่างรุนแรงเป็นหนทางสุดท้าย นี่แสงไม่เคยมองเห็นการต่อสู้ที่ไหน ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกหรือครึบ ที่กลุ่มคนที่ต้องการสร้างความยุติธรรมให้แก่มวลชนเท่านั้นที่จะประสบชัยชนะ ทฤษฎีที่ผมเชื่อมั่นเป็นลัจจะ มันจะต้องเป็นไปตามนั้น ไม่มีข้อยกเว้นแม้แต่ที่ไหนเลย ถ้าคนยากไร้ร่วมมือกันต่อสู้แล้ว วันหนึ่งเราจะได้ชัยชนะ" (ดวงใจ 252๒ : 267)

ดวงใจได้ให้ ทอแสง จากเรื่อง เทียนส่องแสง และ บทที่ จากเรื่องจากดวงใจ เป็นผู้ชี้แจงและเตือนสตินักศึกษาผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยวิธีการรุนแรง ให้ทำความเข้าใจกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมว่า ปัญหาเหล่านั้นสะสมมาเป็นเวลานานหลายสิบปีแล้ว การแก้ไขหรือขจัดปัญหานั้นไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ด้วยฝีมือของนักศึกษาผู้ต้องประสบการณ์ และอยู่ในระหว่างศึกษาหาความรู้ ดังนั้นการแก้ไขหรือขจัดปัญหาสังคมจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมร่วมมือกัน และการแก้ปัญหาด้วยการต่อสู้กันกลับจะเป็นการสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในสังคม

"เราจะต้องยอมรับความจริงว่าในสังคมมีคนหลายหมู่หลายเหล่า แต่ละหมู่ละกลุ่มก็มีความแตกต่างกันไป เช่น ฐานะ วัย ความนึกคิด และประสบการณ์ แต่ทุกหมู่ต้องหันหน้าเข้าหากัน การหันหน้าเข้าหากันจะสร้างดุลให้เกิดมีขึ้นได้ ประสบการณ์ของบางคนอาจทดแทนความขาดแคลนของคนอื่น เราจะต้องช่วยกันทุกคนเพราะ ปัญหาสังคมที่ทับถมกันมาเป็นร้อย ๆ ปีนั้น ๆ ปี จะแก้ได้ด้วยคนวัยไม่ถึง 20 ปี ซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์ และเพิ่งตื่นตัวเรียนรู้ปัญหาอย่างจริงจังจึงเพียงไม่ถึง 3 ปีเท่านั้น อย่าใจร้อน ให้เวลาแก่ตัวเองบ้าง" (ดวงใจ 252๒ : 458)

ดวงใจยังแสดงให้เห็นว่า การแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงนั้นไม่เหมาะสมกับสังคมไทยหรือประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ วิธีการที่เหมาะสมคือเริ่มพัฒนาตัวบุคคลให้เกิดความรู้ความสามารถ และจึงนำความรู้ความสามารถนั้นมาพัฒนาประเทศ

"ประเทศต้องพัฒนาอย่างไทยหรือปานามา เราไม่ต้องการนักทฤษฎี นักปราชญ์ หรือนักอุดมคติอะไรเกินไปนัก เราต้องการผู้ที่จะลงมือทำอะไรให้เป็นผลอย่างจริงจัง อุดมการณ์หรือแนวความคิดใดก็ตาม จะเป็นผลสำเร็จลงได้จะต้องเริ่มที่ตัวเราผู้เป็นเจ้าของ อุดมการณ์นั้นเสียก่อน เราจะต้องเริ่มพัฒนาตัวเราเองเสียก่อนที่จะไปพัฒนาเปลี่ยนแปลง อะไรอื่น" (ดวงใจ 2515 : 247)

และดวงใจยังได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการวินิจฉัยปัญหาของนักศึกษาว่า ควรจะ ใช้ความสุขุมรอบคอบและความเป็นธรรม ควรละทิ้งอคติใด ๆ ให้หมดสิ้น ไม่ตั้งอยู่ในความ ประมาท ดวงใจได้เปรียบเทียบวิธีการแก้ปัญหาสังคมว่าเหมือนกับการเรียนเลข คือ เรา ต้องพยายามหาคำตอบที่ถูกต้องให้แก่โจทย์ หากเกิดผิดพลาดก็จะเป็นเพราะเหตุผลสอง ประการคือ ถ้าไม่ใช่เพราะสะเพร่าเส้นแล้ว ก็เป็นเพราะเลขในข้อนั้นยากเกินไป เรายัง ไม่รู้วิธีทำเพราะยังเรียนไม่ถึงขั้นนั้น หรือเรียนแล้วแต่ยังไม่เข้าใจวิธีการอย่างถ่องแท้ เพราะฉะนั้นหากเราต้องการทำเลขข้อนั้นให้ถูกต้อง ก็ควรจะพิจารณาว่าเรารู้วิธีทำหรือ ไม่ และเมื่อลงมือทำแล้วก็ต้องเตือนตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่า อย่าประมาทเส้นแล้ว และทำ แล้วก็ต้องตรวจทานดูให้ดี ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมก็เช่นเดียวกัน ควรจะต้องใช้ ความสุขุมรอบคอบ ใช้สติปัญญาในการวินิจฉัยปัญหาอย่างตั้งใจและไม่ประมาท หากยังไม่ สามารถแก้ปัญหาได้ก็ควรปรึกษาหารือหรือขอคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ หรือมีประสบการณ์ มิใช่หันหน้าปรึกษาหารือกันเฉพาะกลุ่มที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน เพราะ จะทำให้มุมมองในการวินิจฉัยปัญหาคับแคบลงไป

ดวงใจได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิต นักศึกษาไว้หลายประเด็นคือ นักศึกษามีความคิดและต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมและระบอบ การปกครองประเทศ เพราะได้ประสบกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ประกอบกับภูมิหลังทาง ครอบครัวที่ยากจนและขาดแคลน จึงทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในความไม่เท่าเทียมกับผู้ อื่น อีกทั้งได้พบเห็นความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบกันในสังคม จึงพยายามค้นหา วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ และแนวทางที่ค้นพบคือปฏิวัติหรือการรวมตัวกันต่อสู้ของชน ยากจนจน ตามทฤษฎีของลัทธิมาร์กซิสม์ แต่วิธีการตามแนวลัทธินี้ดวงใจเห็นว่าไม่เหมาะสม กับประเทศต้องพัฒนาอย่างไทย การแก้ปัญหาสังคมควรจะเริ่มที่การพัฒนาความรู้ ความ สามารถของบุคคลให้เกิดความรู้ความคิด และบุคคลเหล่านั้นก็จะใช้ความรู้ความสามารถ พัฒนาประเทศต่อไป

สาเหตุที่ดวงใจแสดงไว้ในนวนิยายคือ ปัญหาความเจริญที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง กรุงเทพฯ กับต่างจังหวัด ทำให้สถาบันศึกษารวมกันอยู่ในกรุงเทพฯ มากกว่าการกระจาย ออกสู่ภูมิภาคและการจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกรุงเทพฯ กับส่วนภูมิภาค และการพิจารณาปัญหาสังคมของนักศึกษาซึ่งขาดความสมบูรณ์รอบคอบ และ มองปัญหาในแงุ่มที่คับแคบ อันเนื่องมาจากขาดประสบการณ์ในการเข้าใจชีวิตและสังคม

แนวคิดที่ดวงใจได้นำเสนอไว้ในนวนิยายแนวการเมืองและสังคมทั้ง 4 เรื่องคือ จากดวงใจ บ่วงกรรม รัฐมนตรีหญิง และ เทียนส่องแสง นั้น ล้วนเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับประเทศ เช่น แนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศ ในด้านการกำหนดแนวนโยบายการต่างประเทศ ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวนโยบายจากเดิมที่ ดำเนินนโยบายตามสหรัฐอเมริกาเป็นการไปผูกพันกับมหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่ง ควร วางตัวเป็นกลาง ปฏิบัติต่อทุกประเทศโดยเท่าเทียมกันและจริงใจ เพราะจากอดีตที่ผ่านมา ไทยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพเพื่อร่วมในสงครามเวียดนาม อันทำให้ประเทศ เพื่อนบ้านไม่ไว้วางใจในการดำเนินนโยบายเช่นนี้ของไทย รัฐบาลจึงควรต้องปรับเปลี่ยน นโยบายให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และไทยควรจะสถาปนาความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อประโยชน์สุขของชาติและประชาชน ดวงใจยังได้วาดภาพสาธารณรัฐประชาชนจีนไว้ อย่างละเอียด โดยผ่านสายตาของผู้ที่เคยเดินทางและมีประสบการณ์ในประเทศนี้มาแล้ว

และประการสำคัญดวงใจได้เสนอแนะให้รัฐบาลเปิดรับข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ และความคิดเห็นจากนักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนเพิ่มเติมจากการรับข่าวสารและ ข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้แนวนโยบายครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการทูต ด้วย

ส่วนในด้านการศึกษานั้น ดวงใจได้สะท้อนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาที่ผลิตบัณฑิต แต่ขาดอิสระในการดำเนินงานเพราะ ต้องอยู่ใต้กฎระเบียบและการควบคุมของหน่วยงานราชการอื่น ๆ และหากหน่วยงาน ราชการเหล่านั้นไม่อำนวยความสะดวกหรือไม่ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงาน การขอ รับทุนศึกษาต่อประเทศแล้ว การดำเนินงานก็จะไม่บรรลุผล ด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ ของอาจารย์ผู้สอนนั้นเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง หากอาจารย์ขาดความรับผิดชอบในการ ให้ความรู้ ให้การอบรม และแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่นักศึกษาแล้ว ผู้ที่จะสูญเสีย

ประโยชน์มากที่สุดคือประเทศไทย และยังได้สะท้อนภาพนักศึกษาผู้ไม่หาความรู้ รู้จักใช้ความคิดและแสดงออกอย่างเชื่อมั่น และเขาจะสามารถแสดงบทบาททางการเมืองได้อย่างเหมาะสม หากมีผู้คอยแนะนำและให้ความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสม

และในส่วนของนักศึกษา ดวงใจได้แสดงแนวคิดด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษาว่า นักศึกษายังเป็นผู้ที่ต้องแสวงหาความรู้เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา

กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ"

นวนิยายแนวการเมืองและสังคมของ "ดวงใจ" 4 เรื่อง คือ จากดวงใจ บ่วงกรรม รัฐมนตรีหญิง และ เทียนส่องแสง มีกลวิธีการนำเสนอแนวคิดดังนี้ การสร้างตัวละครสำคัญและบทสนทนาและการบรรยายของนักเขียน

การสร้างตัวละครสำคัญ

ดวงใจใช้กลวิธีการสร้างตัวละครสำคัญเพื่อนำเสนอแนวคิดโดยการแบ่งตัวละครสำคัญออกเป็น 2 กลุ่มคือ ตัวละครสำคัญที่มุ่งเสนอแนวคิดและเสริมให้แนวคิดชัดเจนยิ่งขึ้นกับตัวละครสำคัญที่มีความขัดแย้งกับตัวละครสำคัญกลุ่มแรก

ตัวละครสำคัญที่มุ่งเสนอแนวคิดและเสริมให้แนวคิดชัดเจนยิ่งขึ้น ได้แก่ ปัทมา จากเรื่อง จากดวงใจ อรุณี จากเรื่อง รัฐมนตรีหญิง วิวัฒน์ จากเรื่อง บ่วงกรรม และ ทอแสง จากเรื่อง เทียนส่องแสง

ตัวละครสำคัญกลุ่มนี้มีบุคลิกลักษณะคล้ายคลึงกันคือ เป็นผู้ที่มีความสุขรอบคอบมั่นใจในตัวเอง เชื่อมั่นในความคิดและการปฏิบัติในทางสายกลาง และมีความหนักแน่น เช่น ปัทมา จากเรื่อง จากดวงใจ เป็นหญิงสาวที่มีความสุขุมและมีความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ปัทมามีทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การเปลี่ยนแปลงสังคมควรเป็นไปโดยสันติ ควรเปลี่ยนแปลงที่ตัวบุคคลที่จะต้องมีความรับผิดชอบก่อน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา

".....ถ้าคุณยังจัดระบบสิ่งเหล่านี้ให้กับตัวคุณหรือสังคมเล็ก ๆ รอบ ๆ ตัวคุณไม่ได้ คุณจะไม่มีอำนาจบริหารประเทศต่อไปอย่างไร.....การเปลี่ยนระบบไม่ใช่การหยิบสิ่งที่ยู่บนยอดคว่ำลง แล้วหาสิ่งใหม่ครอบลงไปแทน.....คุณต้องคิดหาทางให้วิธีการที่ถูกที่

ควรแทรกซึมจากเบื้องล่างขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เมื่อนั้นแหละจึงจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยสมบูรณ์และเป็นทีพอใจของทุกฝ่าย....." (ดวงใจ 2515 : 102-103)

ปิ่นเห็นว่า พลเมืองควรทำหน้าที่ของตนเท่าที่จะทำได้ให้ดีที่สุดก่อนจึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงหรือจัดระบบใหม่ให้แก่สังคมได้ และไม่เห็นว่าการรุนแรงจะช่วยแก้ปัญหาของประเทศชาติได้ แต่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคมและการยอมรับในบทบาทและหน้าที่ของตน จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้สังคมดีขึ้น

".....บางครั้งเราจะต้องยอมรับความไม่เสมอภาคอยู่บ้าง เพียงแต่ถ้าพวก รวยรู้จักเกื้อกูลพวกที่จน เช่น กรรมกรได้รับเงินตอบแทนค่าแรงจากนายทุนเท่าที่ควรหรือ พวกเจ้าของที่ดินก็ไม่ขูดรีดค่าเช่าที่ดินจากผู้เช่าที่ดินจนเลือดซิบ ต่างคนต่างยอมรับหน้าที่ และบทบาทของตน โดยมีรัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวเพียงเล็กน้อย เช่น เก็บภาษีอย่างตรงไปตรงมา และเอาเงินที่เก็บได้มาบำรุงสวัสดิการแก่ประชาชน และรักษาความยุติธรรมของสังคม โดยส่วนรวม สังคมก็คงจะดำเนินไปอย่างดีได้" (ดวงใจ 2515 : 158)

แม้ว่าปิ่นจะเห็นว่าความยุติธรรมต่าง ๆ มีอยู่มากมายในประเทศด้อยพัฒนา แต่ปิ่นต้องการการเปลี่ยนแปลงโดยสันติ และควรให้เกิดความพอใจแก่ทุกฝ่าย ปิ่นแย้งได้ กล่าวเตือน ฮูเลียว เยา นักศึกษาชาวปานามาผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยวิธีการที่รุนแรงด้วยการล้มล้างนายทุนและรัฐบาลเผด็จการว่า

" คุณไม่นึกหรือว่า พวกคุณเองนั่นแหละที่จะตั้งตนเป็นชนชั้นกดขี่กลุ่มใหม่ขึ้นมา .....มีตัวอย่าง.....ที่มีการเปลี่ยนแปลงคณะผู้นำทางการเมืองโดยพวกใหม่ลักษณะต่าง ๆ นานาว่าจะปรับปรุงทุกสิ่งสารพัดให้ดีขึ้น แต่แล้วคณะผู้นำนั้นก็กลายเป็นชนชั้นที่มีอภิสิทธิ์ ไม่แตกต่างไปจากคณะผู้นำชุดเก่า....." (ดวงใจ 2515 : 180)

ปิ่น นับเป็นตัวแทนของหญิงไทยที่สนใจการเมืองและสังคม ปิ่นเป็นตัวละครที่มีความคิดก้าวหน้า และปรารถนาจะทำประโยชน์แก่สังคม ปิ่นจบปริญญาโทจากสหรัฐอเมริกา และมาจากครอบครัวที่มีฐานะ เธอสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวของเธออย่างมีความสุขโดยไม่ต้องดิ้นรนเปลี่ยนแปลงสังคม แต่เธอมิได้เป็นเช่นนั้น เธอกลับแสวงหาความเข้าใจในโครงสร้างที่แท้จริงของมนุษย์และสังคมมนุษย์ เธอต้องการรู้ถึงความยุติธรรมต่าง ๆ ที่เป็นรากฐานของปัญหาความไม่สงบเรียบร้อยทั้งในประเทศและต่างประเทศ เธอต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าด้วยการศึกษา และเธอคิดว่าเธอจะทำบทบาทส่วนเล็ก ๆ ของเธอในฐานะอาจารย์มหาวิทยาลัยให้ดีที่สุด

อนูรี จากเรื่อง รัฐมนตรีหญิง เป็นนักธุรกิจหม้ายที่ประสบความสำเร็จในการรับสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ อนูรีได้รับการศึกษาเพียงระดับมัธยมปลายแต่ด้วยความสนใจใฝ่รู้และเปิดกว้างในการรับความคิด แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะด้อยกว่าด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิ แต่หากมีเหตุผล อนูรีก็จะรับฟังด้วยความเต็มใจ

.....อนูรีหยิบหนังสือเล่มหนึ่งจากโต๊ะทำงาน แล้วเดินมาทรุดตัวลงนั่งเก้าอี้ยาวซึ่งโค้งไปตามรูปห้อง หนังสือเล็ก ๆ เล่มนี้ นิคานต์เป็นผู้แนะนำให้เธออ่าน.....
(ดวงใจ 2519 : 139)

" อนูรีนี่แปลกดี มีเพื่อนครบทุกชนิด คุณวิไลก็ไปทางหนึ่ง ยายแหม่มมีเอเบอร์ฮาร์ดก็ไปอีกอย่าง คุณหญิงวิภาที่อีกแบบ อ้อยยังมีมาเซอร์โคลัมบาอีก คนนี้เป็นถึงอธิการ คุณคุยกระจุกกระจังได้กับทุกคน คุณทำได้อย่างไรนะ เพราะเพื่อน ๆ คุณนี่ถ้ามาเจอกัน ผมยังนึกไม่ออกเลยว่าจะเข้ากันได้อย่างไร " (ดวงใจ 2519 : 63)

ดวงใจได้บุปผินภุมิหลังของอนูรี ให้เป็นสตรีที่มีความสง่างาม มีกิริยามารยาทเรียบร้อยสมเป็นกุลสตรี อนูรีเริ่มต้นการทำงานด้วยการเป็นเสมียนและได้แต่งงานกับกำซน ผู้อำนวยการบริษัทและเมื่อกำซนเสียชีวิต อนูรีจึงรับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการเอง อนูรีเริ่มต้นจากการไม่เพียงสาบกับข่าวสารและการเมือง แต่ด้วยความใฝ่ใจใฝ่รู้หลังจากได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ เธอได้เริ่มเรียนรู้งานและด้วยความตั้งใจอย่างจริงจัง อนูรีจึงประสบความสำเร็จในการทำงานในตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศในที่สุด

.....เริ่มจากการเป็นบุตรสาวของตระกูลไทยเก่าแก่ที่ปราศจากความมั่งคั่งมาเป็นเสมียนผู้ขาดประสบการณ์ จนกระทั่งได้เป็นถึงภรรยาผู้อำนวยการบริษัท และต่อมาก็ได้เป็นผู้อำนวยการเอง ช่วงเวลาเหล่านี้ ทำให้เธอต้องตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่ห่างไกลจากที่หญิงไทยทั่วไปจะเข้ามาเกี่ยวข้อง.....(ดวงใจ 2519 : 26)

เมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ อนูรีได้ริเริ่มโครงการวิจัย สุ่มตัวอย่างความคิดเห็นของประชาชนต่อนโยบายต่างประเทศ ซึ่งเป็นโครงการที่จำทำให้รัฐบาลได้รับความคิดและปฏิกิริยาของประชาชนต่อนโยบายต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อไป

" เป็นเพราะความคิดริเริ่มของคุณอนุรี ตลอดจนงบประมาณมากมายที่ได้ให้มา จึงทำให้โครงการนี้สำเร็จ เพราะโครงการนี้ทำให้เรามีโอกาสรู้ว่า ในเรื่องที่มีความสำคัญ ต่อประเทศชาตินั้น คนไทยทั่ว ๆ ไปมีความสนใจมากน้อยเพียงใด หรือมีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง " (ดวงใจ 2519 : 597)

การทุ่มเททำงานของอนุรีจะสามารถเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้อีกครั้งหนึ่ง นับเป็นความสำเร็จที่เธอทุ่มเทร่างกายและแรงใจที่บุคคลซึ่งท่านเลือกสรร ให้มาทำงานให้ประเทศชาติ ไม่ทำให้ท่านผิดหวังเลย วันนี้ท่านหัวหน้าพรรคฯ ยังเปรย ๆ ว่า เมื่อคุณอนุรีได้รับเลือกตั้งใหม่ ๆ ท่านนึกว่าจะได้หัวหน้าหญิงเข้ามาเป็นแรงให้พรรค บ้าง ปรากฏว่าคนโชคดีกลับกลายเป็นท่านนายกฯ ซึ่งเป็นคนละพรรคกับเราแท้ แต่ท่าน หัวหน้าพรรคฯ ก็บอกว่ายินดีให้คุณอนุรีเป็นเรี่ยวแรงของท่านนายกฯ เพราะเป็นเกียรติแก่ พรรคฯ และเป็นผลดีต่อรัฐบาลที่จะ ได้มีเสถียรภาพต่อไป ผู้คนจะได้เกิดความรู้สึกที่ดีว่า ประชาธิปไตยที่แท้จริงเป็นอย่างไร " (ดวงใจ 2519 : 645)

และ

" เราได้เตรียมหาข้อมูล และถกเถียงในเรื่องการเปลี่ยนแปลงนโยบายของ ประเทศมานานแล้ว ต่อไปเราจะอยู่ในขั้นเริ่มภาคปฏิบัติกันละ เท่าที่ผ่านมา คุณเมืงทบาท ที่เดียว คุณอนุรี ไม่ว่าจะช่วยให้เกิดงานวิจัยของดอกเตอร์สิริทัต หรือในการเป็นคู่มือปรึกษาหารือกับผมก็ตาม การที่ผมจะเดินทางไปประเทศจีนครั้งนี้ ผมมีความมั่นใจในตัวเองมากกว่าที่ควร รู้สึกว่าภูมิผมแน่นขึ้น ซึ่งคุณมีส่วนช่วยทั้งนั้น คุณอนุรีถ้าคุณยังร่วมอยู่ในคณะรัฐบาล กับผม ผมสบายใจได้ว่าไม่มีอะไรหนักหรือใหญ่เกินกว่าเราจะทำได้ เราต้องทำได้ คุณอนุรี" (ดวงใจ 2519 : 675)

อนุรีเป็นตัวอย่างของหญิงไทยที่มีความตั้งใจจริงในการทำงาน อนุรีเป็นตัวละครที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานและได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมจนประสบผลสำเร็จ อนุรีจึงเป็นตัวละครที่เฝ้ายามพร้อมทั้งรูปสมบัติ และคุณสมบัติ

ทอแสง จากเรื่อง เทียนส่องแสง เป็นข้าราชการเกษียณของห้องสมุดสาธารณะ แห่งหนึ่ง ทอแสงหย่าขาดจากสามีตั้งแต่ลูกสาว ลูกชาย 3 คน ยังเล็กอยู่ แต่เธอก็สามารถ เลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูกทั้งสามอย่างดีที่สุด ทอแสงมีน้ำใจไมตรีให้กับเพื่อนร่วมงาน และผู้มาใช้บริการทุกคน เธอจึงเป็นที่รักใคร่ของทุกคน

.....ทอแสงพบมณีนาคตั้งแต่เธอเข้ามาหาวิทยาลัยปีแรก แต่มาสนิทสนมกันจริงจังก็เมื่อปีที่แล้วนี้เอง เมื่อมารดาของมณีนาคถึงแก่กรรม และบิดาต้องย้ายออกไปรับราชการที่ต่างจังหวัด มณีนาคถูกนำไปฝากไว้กับญาติเพื่อให้การเรียนชั้นมหาวิทยาลัยไม่ขาดตอน

สำหรับเด็กสาวผู้มีความคิดลึกซึ้ง แต่ต้องเผชิญกับความวุ่นเหวเช่นนี้ ทอแสงจึงกลายเป็นที่พึ่งทางใจของมณีนาคไปโดยปริยาย.....(ดวงใจ 252๒ : 39)

ทอแสงได้รู้จักกับสนทิต นักศึกษาลูกชานาผู้ด้อยยากยากจนและขาดแคลนด้านวัตถุในทุกด้าน จนเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในความไม่เท่าเทียมผู้อื่นของตน สนทิตต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความเท่าเทียมตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ด้วยวิธีการโค่นล้มสังคมเดิมให้สิ้น สนทิตจะหมกมุ่นอยู่กับตำราทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองจนกระทั่งทอแสงต้องเตือนและทอแสงยังพยายามทำความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับสนทิตให้เกิดแก่เพื่อนร่วมงานของเธอด้วย

" เด็กรุ่นใหม่เขาพูดอย่างที่เรารู้ใจไม่เป็น เราก็นู๋อย่างที่เขารู้ใจไม่เป็นเหมือนกัน มันมีช่องว่าง ต้องเห็นใจเขา เขาไม่เคยเป็นผู้ใหญ่ แต่พวกเราเคยเป็นเด็กมาแล้ว อดทนเขาสักหน่อย เด็กสมัยนี้ที่จะเข้าห้องสมุดจริงจังอย่างนี้หายากนะ "

(ดวงใจ 252๒ : 46)

เมื่อมีการชุมนุมทางการเมืองของนักศึกษาจนเกิดการจับกลุ่มขนาดใหญ่ สนทิตเป็นหนึ่งในบรรดาผู้ถูกจับกุม เมื่อทอแสงทราบข่าวจึงช่วยเหลือด้วยการประกันตัวสนทิตออกมาเพราะมั่นใจในความบริสุทธิ์ของสนทิต และทอแสงพยายามพูดจาเตือนสติและให้ข้อคิดจนในที่สุด สนทิตเกิดความเข้าใจและเปลี่ยนความคิด

ทอแสงพยายามชี้แจงให้สนทิตเข้าใจปัญหาสังคมอย่างปราศจากอคติใด.....ในเวลาไม่ถึง 1๐ ชั่วโมงที่ผ่านมา สนทิตแทบจะนับไม่ถ้วนว่าเขาได้รับความเอื้อเฟื้อจากทอแสงก็รายการแล้ว นับตั้งแต่เธอได้ประกันตัวเขาออกมา.....หลังจากต้องอ้อนวอนเป็นเวลานาน.....เธอมีเสื้อผ้าสะอาดเตรียมไว้ให้เขา 1 ชุดเพื่อผลัดเปลี่ยน รวมทั้งรองเท้าผ้าขนหนู และแปรงสีฟัน จนกระทั่งเขามีท่าทางสดชื่นเอี่ยมสะอาด นั่งรถเมล์จากบางเขนมาถึงบ้านหลังนี้กับเธอ และเมื่อเขาได้ออกมารับอิสรภาพเช่นนี้แล้ว ทอแสงยังจะเป็นห่วงใยอาทรเขาต่อไปอีกไม่มีที่สิ้นสุด..... (ดวงใจ 252๒ : 266)

เมื่อได้ช่วยเหลือสนทิตออกมาจากสถานที่กักกันแล้ว ทอแสงรู้สึกเหมือนกับว่าเธอได้ทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ

.....ทอแสงยังไม่ถือว่าเป็นความสำเร็จของเธอแต่ประการใด ที่เธอได้ทำ ความรู้จักสนิทสนมมากขึ้น และในเวลาเดียวกันให้เขาได้มองเห็นลึกซึ้งถึงความคิดของคนอื่นที่มีแตกต่างจากเขาบ้าง

แต่การที่เธอสามารถนำตัวเธอออกมาจากสถานที่อันปราศจากอิสรภาพเสรี มาสู่ ความสะดวกสบายและอึดหน้าเช่นนี้ ทอแสงก็รู้สึกสบายใจที่อย่างน้อยเธอไม่ได้นั่งดูตาย ปลอ่ยให้ทรัพยากรสำคัญของชาติต้องเสียไป โดยที่เธอมิได้ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือแต่ประการใด.....(ดวงใจ 252๒ : 29๐)

ทอแสงมีความเข้าใจว่า การที่นิสิตนักศึกษาที่มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น เป็นเพราะพวกเขาอยู่ไกลจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง จึงขาดคนคอยเตือนสติหรือยับยั้ง เมื่อพวกเขาคิดหรือทำอะไรที่ออกนอกกลุ่มเอกทาง

"การมีนักเรียนต่างจังหวัดเยอะ ๆ เข้ามาอัดแอในกรุงเทพฯ อย่างนี้ไม่ได้ หนอก เขาอยู่ไกลผู้ปกครอง ไม่มีใครคอยยับยั้งถ้าเขาจะทำอะไรจะคิดอะไร ถ้าเป็นลูก เรา เราก็ยังพอพูดด้วยได้บ้างว่าอะไรควรอะไรไม่ควร แบบนี้นั้นเวทนาเขาจริง ๆ แล้ว คิดดู ลองฉันไม่ช่วยออกมา ใครจะช่วย มันมีติดอยู่ในนั้นโดยไม่มีความคิดหรือ ถ้าฉันเป็น ใหญ่เป็นโตละก็ จะให้รัฐจัดมหาวิทยาลัยให้มีในทุกจังหวัด แล้วจำกัดเขตเด็กออกมา เรียนข้ามเขตทีเดียว นอกจากจำเป็นจริง ๆ จะได้ไม่ต้องแยกกับผู้ปกครอง เด็กวัยนี้อยู่คนเดียวโดยไม่มีใครชี้ทางแนะแนวให้ก็คิดอะไรไปตามสายตาของคนไม่มีประสบการณ์ วัยนี้ เลือดลมกำลังแล่นผ่านมันก็เลยไปกันใหญ่ แล้วยังกะเมืองกรุงมันเป็นที่อยู่ที่แสนจะเหมาะสม สำหรับคนไม่มีผู้ปกครองนี่ " (ดวงใจ 252๒ : 294)

ทอแสงเป็นตัวแทนของผู้ใหญ่ที่มีความเข้าใจ และหวังดีต่อเยาวชนผู้รู้เท่าไม่ถึง การณ์และขาดประสบการณ์ แต่มีความคิดและต้องการจะแก้ปัญหาสังคม ทอแสงพยายามช่วยลดปัญหาสังคมด้วยการเตือนสติและให้ความคิดที่เหมาะสมแก่นิสิตนักศึกษา นับได้ว่าทอแสง สามารถทำหน้าที่แม่และพลเมืองดีของสังคมได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย และมีความเข้าใจ ที่ดีให้กับทุกคน

วิวัฒน์ จากเรื่อง บ่วงกรรม อาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยแห่ง พระนคร ผู้ได้รับเลือกจากคณาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ให้ดำรงตำแหน่งคณบดี ในขณะที่วิวัฒน์ กำลังร่วมการสัมมนาอยู่ในต่างประเทศ สาเหตุที่วิวัฒน์ได้เลือกให้ดำรงตำแหน่งคณบดี เนื่องมาจากวิวัฒน์เป็นอาจารย์ชั้นพิเศษ เพียงคนเดียวในจำนวนสามคนที่ได้รับการเสนอชื่อที่

มีความคิดเป็นกลาง แรกทีเดียวนั้น วิวัฒน์มีความคิดที่จะไม่รับตำแหน่ง เพราะเขาเห็นว่าตนเองไม่เหมาะสมและการได้รับเลือกครั้งนี้เป็นเพราะความคิดของเขาไปขัดผลประโยชน์ของอาจารย์ท่านอื่น ๆ

"เมื่อผมตัดสินใจเข้าสมัครเป็นอาจารย์ 13 ปีที่แล้ว จุดมุ่งหมายของผมอยู่ที่การสอนและการเผยแพร่วิชาความรู้ให้เป็นแนวทางในการทำมาหากินของเด็ก ๆ รุ่นหลังต่อไป ผมไม่เคยมีความคิดว่า วันหนึ่งผมต้องเป็นหัวหน้าแผนกและต่อไปผมจะต้องเป็นคณบดี เพราะฉะนั้นผมไม่เคยเอาใจใส่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการบริหารของมหาวิทยาลัยเลย การเป็นคณบดี หมายความว่าผมจะต้องเป็นหัวหน้าหน่วยงานแห่งนี้ทั้งทางด้านบริหารและวิชาการ ผมไม่เคยมีผลงานทางด้านบริหารให้ปรากฏฝีมือเด่นชัดเท่ากับอาจารย์คนอื่นที่เป็นคู่แข่งของผมเลย แต่พวกอาจารย์เองรู้ว่าจะต้องเสียประโยชน์ไม่มากนักน้อยถ้าเลือกเอาคนอื่น ก็เลยอุปโลกเอาผมขึ้นมาเป็นคณบดี ผมจึงว่า ผมละอายที่จะยอมรับตำแหน่งนี้" (ดวงใจ 2520 : 70)

แต่เมื่อคิดทบทวนและใคร่ครวญดีแล้ว วิวัฒน์มีความคิดว่าเขาสามารถทำประโยชน์ให้แก่คณะได้ จึงยอมรับตำแหน่งคณบดี

วิวัฒน์ได้รับรู้และสัมผัสกับปัญหาต่าง ๆ มากมายที่ไม่เคยรู้มาก่อนเลย แต่เขาก็พยายามทำงานอย่างเต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถ ในความเห็นของวิวัฒน์ เขาคิดว่าบุคคลสำคัญ ที่มหาวิทยาลัยต้องคำนึงถึง และปรับปรุงบริการทุกอย่างให้ได้มาตรฐานเพื่อสนองความต้องการของบุคคลเหล่านี้ นั่นคือ "นักศึกษา" นั่นเอง

..... ในความเห็นของวิวัฒน์การให้บริการทางการศึกษาแก่เยาวชนของชาติความจริงแล้วเป็นหน้าที่และความจำเป็นของ "ผู้ใหญ่" ทุกระดับ โดยเริ่มตั้งแต่ระดับหัวหน้าครอบครัว แต่การศึกษาขั้นอุดมศึกษานั้น มีความจำเป็นที่ต้องการผู้ใหญ่ที่เป็น "ผู้รู้" มาทำหน้าที่ให้บริการนั้น ซึ่งผู้รู้ดังกล่าวไม่ควรมีทัศนคติว่าความรู้ที่ตนปลูกฝังให้แก่คนรุ่นเยาว์นั้นตนจะให้ไปก็ต่อเมื่อมีการแลกเปลี่ยนที่น่าพอใจมาเป็นเดิมพันเสียก่อน ถ้าข้อแลกเปลี่ยนมีน้อย บริการของตนที่จะให้ไปก็จะเป็นสิ่งที่อยู่ใต้ระดับมาตรฐานกระนั้นหรือ ผู้ที่มีส่วนเสียในกรณีนี้จะไม่ใช่ใครอื่น คือ นักศึกษานั้นเอง..... (ดวงใจ 2517 : 109)

นอกจากนี้ วิวัฒน์ยังได้ทราบถึงปัญหาการเสียสิทธิ์ในทุนการศึกษาที่อาจารย์ผู้สอบชิงทุนได้ แต่ต้องพลาดทุนไปเพราะความผิดพลาดของหน่วยราชการภายนอกที่ทำหน้าที่

ประสานงานระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐบาลหรือองค์กรต่างประเทศผู้เป็นเจ้าของทุน ซึ่งข้อผิดพลาดนี้วิวัฒน์ในฐานะคณบดีก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือได้

วิวัฒน์พยายามทำงานอย่างเต็มกำลังและความสามารถเพื่อพัฒนาคณะรัฐศาสตร์ ให้เจริญก้าวหน้าโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ และในที่สุดอธิการบดีผู้กำลังจะหมดวาระลงในไม่ช้า ได้เห็นถึงความตั้งใจจริงและความสามารถของวิวัฒน์ จึงทบทวนให้วิวัฒน์ลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งอธิการบดีทั้ง ๆ ที่วิวัฒน์มีอายุการทำงานในตำแหน่งคณบดีเพียงหนึ่งปีครึ่งเท่านั้น

"อาจารย์ทราบใช่ไหมว่า สภามหาวิทยาลัยของเรายอมรับมติข้อเสนอของสภาคณาจารย์ที่ว่า อยากให้มีการตกลงเลือกสรรตัวบุคคลที่จะได้รับเลือกเป็นอธิการบดีกันขึ้นในหมู่พวกเราเสียก่อน แทนที่จะเป็นไปอย่างเดิม คือ คณบดีทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับเลือกให้เป็นอธิการบดีโดยอัตโนมัติถ้าได้คะแนนสูงสุด ในแบบใหม่นี้เราจะตกลงกันเองแล้วยื่นใบสมัครสำหรับคนที่สนใจจะรับตำแหน่งนี้เท่านั้น เพราะสภาคณาจารย์เขาเกิดมองดูผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นจากการเลือกวิธีเดิม คือ อาจารย์แต่ละคณะก็มักจะลงคะแนนให้คณบดีของตัวเอง เพราะฉะนั้นจำนวนอาจารย์คณะไหนมาก คณบดีคณะนั้นก็จะได้ตำแหน่งไป นอกจากนี้เสียมติมองในแง่ที่การตัดสินใจของอาจารย์ทุกคณะอาจจะตรงไปตรงมาจริง ๆ คือต่างลงคะแนนให้คณบดีที่ตัวคิดว่าเหมาะสมจริง ๆ แต่ความจริงแล้วอาจจะขัดความประสงค์ของเจ้าตัวก็ได้ คือ คณบดีคนนั้นอาจมีเหตุผลส่วนตัวที่ไม่พร้อมหรือไม่อยากจะทำตำแหน่งอธิการบดี เพราะฉะนั้นเหตุผลของสภาคณาจารย์ ก็คือ อยากให้มีการตระเตรียมกันในหมู่เราเสียก่อนว่าใครจะสนใจตำแหน่งนี้จริงจัง จะได้เตรียมตัวบอกกล่าวอาจารย์ทั้งหลายให้เตรียมตัดสินใจ

ระยะนี้กำลังเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของมหาวิทยาลัยทั้งหมด เราจะไม่พูดถึงมหาวิทยาลัยอื่น สำหรับมหาวิทยาลัยของเราเวลานี้กลุ่มคณบดีแบ่งได้เป็นสามพวกใหญ่ ๆ พวกหนึ่งเตรียมพร้อมที่จะไปตามลมนพัดลมเพ พวกนี้ถึงกับจะยินดีถ้าจะมีการเปลี่ยนแปลงให้แต่งตั้งบุคคลภายนอกเข้ามาเป็นอธิการบดีได้ อีกพวกหนึ่งเป็นพวกหัวคัดค้านรุนแรง ถ้าทำตัวขึ้นอิทธิพลภายนอกได้ ก็จะทำอย่างหัวชนฝา ซึ่งฐานะอย่างมหาวิทยาลัยของเรายังทำไม่ได้ เรายังต้องพึ่งพารัฐทางด้านงบประมาณและความเห็นชอบอื่น ๆ อีกมาก ส่วนอีกพวกหนึ่งไม่มีความคิด ไม่มีอิทธิพลอะไรเลย บังเอิญได้รับเลือกให้เป็นคณบดีขึ้นมา ก็นั่งเก้าอี้ไปตามเพลง ไม่มีหัวคิดจะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหรือแม้แต่ต่อต้านอะไรทั้งนั้น และเมื่อผม

ติดตามผลงานของอาจารย์อยู่เงียบ ๆ ผมจึงเห็นว่า มหาวิทยาลัยของเรากำลังต้องการ คนอย่างอาจารย์ คือ คนที่ไม่แข็งจนเกินไป แต่ทำตัวมั่นคง มีนโยบายแน่นอน มหาวิทยาลัย เรากำลังต้องการคนอย่างอาจารย์ คนที่ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง คนที่ไม่เห็นเวทีก่อนดีกว่า เวทิจอง มหาวิทยาลัย คนที่ไม่ใช้ตำแหน่งในมหาวิทยาลัยเป็นก้าวกระโดดไปสู่การข้างนอก คนที่ ทำงานจริงจัง และเป็นพลังให้นักศึกษากระทำดีได้ นี่แหละผมถึงได้มาหาอาจารย์เพื่ออยาก จะถามความสมัครใจ จะได้เริ่มแผนการเตรียมตัวกันเลย" (ดวงใจ 2517 : 564-565)

วิวัฒน์ เป็นตัวแทนของอาจารย์ผู้ทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจในการพัฒนาคณะที่ ตนสังกัดให้เจริญก้าวหน้า โดยมีได้หวังผลตอบแทน วิวัฒน์มีความคิดว่าผู้ที่เลือกอาชีพอาจารย์ นั้น ควรจะต้องคำนึงถึงหน้าที่สำคัญคือ การให้ความรู้และอบรมสั่งสอนเยาวชนมากกว่าการ หวังตอบแทนหรือใช้มหาวิทยาลัยเป็นบันไดนำไปสู่ชื่อเสียงหรือเกียรติยศ

ตัวละครสำคัญกลุ่มนี้ เป็นตัวละครในวัยผู้ใหญ่ทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากวัยนี้เป็นวัยที่มีความ สุขุมรอบคอบ ผ่านชีวิตและโลกมามาก จึงมีประสบการณ์และสามารถเลือกแนวทางใน การแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ดวงใจจึงสร้างให้ตัวละครสำคัญกลุ่มนี้มีทัศนคติในการแก้ปัญหา อย่างประนีประนอม และแสดงให้เห็นความดีงามที่ยังเหลืออยู่ในสังคม รวมทั้งการมองโลก ในแง่ดี

ตัวละครสำคัญที่มีความคิดขัดแย้งกับตัวละครสำคัญกลุ่มแรก ตัวละครสำคัญกลุ่มนี้ เป็นตัวละครสำคัญที่ดวงใจสร้างขึ้นให้มิตติชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย วิธีการที่รุนแรง

อุเลียว เขา จากเรื่อง จากดวงใจ เป็นนักศึกษาชาวปานามาผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยการปฏิวัติ เขาจึงเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาของรัฐบาลปานามา เพราะมี ความคิดและการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ อุเลียวมีความคิดและความต้องการเปลี่ยนแปลง สังคมด้วยการปฏิวัติตามแนวมาร์กซิสต์ เพราะเขาเห็นว่าชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่ทำให้เกิด ความไม่เท่าเทียมกัน

"ผมอยู่ของผมเฉย ๆ นี่แหละ แต่ความอยุติธรรมต่าง ๆ มันเกิดขึ้นตำตาผม นวกรรมกรต้องเหนื่อยยากโดยไม่มีทางจะก้าวขึ้นมา เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของทุนได้ ส่วนเจ้าของที่ดินและเจ้าของทุนก็จะมีส่วนเกินที่เกิดจากการมีทุนและที่ดินของตัวเองเพิ่มขึ้น พุด ง่าย ๆ คนจนก็จนลงส่วนคนรวยก็รวยขึ้นเรื่อย ๆ และพวกนายทุนหรือเจ้าของที่ดินเขา จะเอื้ออารีกับพวกเจ้าของแรงงานหรือกรรมกรเท่าที่สถานะของเขาไม่เปลี่ยนไปจากเดิม

เท่านั้น ซึ่งผมไม่ต้องการ ผมต้องการ "การเปลี่ยนแปลง" ปานามาอยู่ในสภาพอย่างนี้มา นับเป็นร้อยปี ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้น ผมจึงอยากให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผมเน้นเรื่องชนชั้น เพราะชนชั้นนายทุนเป็นตัวต่อต้านความเปลี่ยนแปลง แต่การเปลี่ยนแปลงในประเทศด้อยพัฒนา เราจะรอให้เปลี่ยนตามลำดับขั้นไม่ได้ เราจะต้องกระโดดเข้าคุ่มบึงเหียนทางการเมืองเสียก่อน มิฉะนั้นไม่มีทางสำเร็จ" (ดวงใจ 2515 : 159)

ฮูเลียว มีความคิดว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเท่านั้น

"เราอยู่ในประเทศเล็ก ๆ ที่ความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมยังไม่มียุทธินพล เป็นแรงสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพราะฉะนั้นเราจะต้องจับตรงตัวอำนาจที่แท้จริง คือ อำนาจทางการเมือง แล้วจึงเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นให้เป็นไปตามที่เราต้องการ" (ดวงใจ 2515 : 160)

แม้ว่าฮูเลียว จะได้รับอนุญาตให้เดินทางมายังประเทศเนเธอร์แลนด์เพื่อเข้ารับการอบรม แต่รัฐบาลปานามาก็ก็นับว่าเป็นการเนรเทศ และฮูเลียวเองนั้นก็พอใจจะอยู่นอกประเทศเพื่อคิดและหาทางเปลี่ยนแปลงปานามาตามความต้องการของตน

"การอยู่ในประเทศของผม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคุก ผมจะทำอะไรไม่ได้มาก แต่การอยู่นอกประเทศเช่นนี้ผมรู้ว่าผมจะทำอะไรได้หลายอย่างที่เดียว กงคุลที่แอมสเตอร์แดนและเลซาเอกที่ปารีสก็เป็นเพื่อนเก่าของผม เท่าที่เราได้พบกัน 2-3 ครั้ง ระหว่างที่ผมอยู่ที่นั่น ผมพอมองเห็นลู่ทางว่าเราจะร่วมทำอะไรกันได้บ้าง เพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้" (ดวงใจ 2515 : 223)

ฮูเลียว เขา เป็นเสมือนตัวแทนของนักศึกษาผู้มีความตั้งใจจริงในการต้องการแก้ปัญหาสังคมอันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคม แต่วิธีการแก้ปัญหาของฮูเลียวนั้น ฮูเลียวมีความเชื่อมั่นว่า การปฏิวัติเป็นวิธีการเดียวที่จะแก้ปัญหาสังคมของประเทศด้อยพัฒนาได้

สนทิด นักศึกษาหนุ่มลูกชาวนาผู้ด้อยอายุากจน แต่ด้วยสติปัญญาและความสามารถ ทำให้สนทิดสามารถสอบชิงทุนและได้เข้ามาเรียนต่อ ณ มหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ สนทิดดำรงชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ อย่างยากไร้ เขาต้องอาศัยวัดอยู่และมีค่าใช้จ่ายเพียงเดือนละ 200 บาท เขาจึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในด้านบันเทิงและกีฬากับเพื่อน ๆ ได้ ปัจจุบันเหล่านี้ทำให้สนทิดเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจในความไม่เท่าเทียมผู้อื่นของตน

ในขณะที่เพื่อน ๆ ร่วมทำกิจกรรมด้านบันเทิงและกีฬา สนतिकจึงใช้เวลาว่างอยู่ในห้องสมุด สนतिकได้ค้นพบว่าหนังสือบางประเภทสามารถตอบคำถามของเขาเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมในสังคมได้ และยังชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหาได้อีกด้วย ดังนั้นสนतिकและเพื่อน ๆ ที่มีฐานะและสภาพคล้ายคลึงกันจึงมักจะมากปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีแนวมาร์กซิสม์นี้เสมอ ๆ

.....ครูประจำชั้นคนนั้นฝึกปรือสนतिकจนเขาสามารถสอบได้รับทุนรัฐบาลเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัด แต่หลังจากนั้นบิดาของเขาก็ต้องกัดฟันส่งเสียบุตรชาย ซึ่งบังเอิญสอบเข้ามหาวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ ได้ โชคไม่ร้ายเกินไปนักสำหรับสนतिक เขาได้รับทุนอุดหนุนสำหรับนักศึกษาที่ขาดแคลนจากมหาวิทยาลัยเมื่อขึ้นชั้นปีที่ 2 แต่เงินก้อนนั้นก็เพียงพอแค่ชำระค่าหน่วยกิตประจำปีเท่านั้นเอง

สนतिकกระเสือกกระสนอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วยเงินสองร้อยบาทต่อเดือน จนกระทั่งคราวหนึ่ง ระหว่างที่ร่วมอยู่ในโครงการของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาวัดแถว ๆ ชานเมือง เขาก็ได้พบกับหลวงพ่อบุญ พระภิกษุชราผู้มีเมตตาจิตชักชวนให้เขามาอยู่กับท่านเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายที่บ้าน

แต่สนतिकจะประหยัดไปมากกว่านี้ก็ไม่ได้เสียแล้ว ค่าอาหาร 3 มื้อ ค่ารถเมล์ไปกลับมหาวิทยาลัย และค่าจ่ายค่าเกี่ยวกับการเรียนที่มีอยู่ทุกที่ทุกวัน เงินสองร้อยบาทไม่สามารถครอบคลุมรายจ่ายเหล่านี้ได้ทั้งหมด หลวงลุงพ่อบุญนั้นแหละที่ต้องเจียดเงินใต้เข็มหมากของท่านช่วยมาบ้าง.....แม้จะไม่มากจนเพียงพอทุกรายการ

ความขาดแคลนและความหว้อย ซึ่งเป็มิตรสนิทของสนतिक ตลอดจนความเหลื่อมล้ำผิดแปลกไปจากเพื่อนผู้มีฐานะคนอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัย ทำให้สนतिकค้นพบว่าข้อความในหนังสืออ่านนอกเวลาบางเล่มในห้องสมุดมีรสชาติที่น่าพึงพอใจว่าการสนุกรื่นเรียงตามประสาคนหนุ่มสาว

ดังนั้น ในวันเสาร์อาทิตย์และวันหยุดราชการต่าง ๆ ชีวิตของนักเรียนที่มาจากต่างจังหวัดผู้นี้จึงได้แต่หมกมุ่นอยู่กับหนังสือกองโตที่เขาขยี้มาจากห้องสมุด หรือมีขณะนั้นก็จับกลุ่มถกเถียงกับเพื่อนผู้มีอุดมการณ์เดียวกับเขา และแน่วฐานะทางเศรษฐกิจของเพื่อนเหล่านี้จะต้องไม่แตกต่างจากสนतिकจนเกินกว่าที่จะพูดกันรู้เรื่อง..... (ดวงใจ 252๘ : 148)

สนธิศเข้าร่วมการประชุมทางการเมือง และถูกจับกุมพร้อม ๆ กับพวกที่เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ ระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในสถานกักกัน สนธิศได้รู้ความจริงว่า มีนักศึกษาและผู้เข้าร่วมการประชุมหลายคนที่ไม่ได้มีอุดมการณ์หรือความคิดอย่างเดียวกับสนธิศ แต่เข้าร่วมการประชุมเพราะเพื่อนชักชวนบ้าง

"ได้กลับบ้านเสียที ช่วยฉิบ..... กูตส่าห์อยู่คณะฯ ท่องหนังสือดี ๆ ใ้อัยมันลากูไปฟังอภิปรายจนได้ เลขติดในนั้น" (ดวงใจ 252๒ : 252)

สนธิศถูกคุมขังอยู่ 7 วัน ทอแสงก็มาช่วยประกันตัวเขาออกไปทั้ง ๆ ที่เขาและทอแสงไม่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแต่อย่างใด ทอแสงพาสนธิศมาพักอยู่ที่บ้านและพยายามหว่านล้อมให้สนธิศเปลี่ยนแปลงความคิดที่จะปฏิวัติสังคมน แต่สนธิศกลับยืนยันความคิดเดิมของตน

"การต่อสู้ของผมเป็นแนวทางมวลชนตลอดมา ผมต้องสร้างความสำนึกให้เกิดขึ้นในหมู่มวลชน ผมต้องการจะชี้แนะให้เขาเห็นแล้วจะเพื่อที่เขาจะเลือกทำแต่สิ่งที่ดี เราถูกรังเกียจ เราถูกประณามเพราะการต่อสู้แนวยุทธวิธีของคอมมิวนิสต์ของบางคนบางกลุ่ม เขาก็ต้องปกป้องผลประโยชน์ของเขาด้วยการเป็นศัตรูกับเรา ผมอยากให้คนอื่นอีก 4๒ ล้าน หันมาเห็นวิธีการที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่ความยุติธรรม ความเสมอภาคเพื่อความอยู่รอดของประเทศที่แท้จริง ไม่ใช่อยู่ไปวัน ๆ หนึ่งอย่างนี้" (ดวงใจ 252๒ : 275)

สนธิศหนีออกจากบ้านของทอแสงกลับไปวัด เขาได้รับฟังคำเตือนสติจากหลวงลุงน่วม และเดินทางกลับบ้านเพื่อสงบสติอารมณ์และเยี่ยมอาการป่วยของแม่ คำพูดของพ่อและการมีเวลาคิดทบทวนทำให้สนธิศได้คิด เขาจึงเดินทางกลับเข้ากรุงเทพฯ และตรงไปหาทอแสงเพื่อขอบคุณพร้อมกับบอกเธอว่า เขาเข้าใจในคำตักเตือนและความหวังดีของเธอแล้ว

"พี่แสง ผมเริ่มเรียนรู้แล้วว่าไม่ใช่เป็นสิ่งที่ง่ายที่จะทำให้ใคร ๆ คิดเหมือนผมหรือมองอะไรเหมือนผม กับพ่อ แม่ พี่น้องทุกคนที่บ้าน ผมรู้สึกว่ามีช่องว่างระหว่างผมกับเขาทั้งนั้น เหตุการณ์ครั้งนี้ ผมได้เรียนรู้แล้วว่าเมื่อต่างคนต่างมีความเชื่อมั่นไปคนละอย่างเราก็เดินไปตามทางของเราไม่จำเป็นต้องพยายามให้ใครมาเข้าใจเรา ถ้าเราไม่สามารถทำให้เขาเข้าใจเราได้ด้วยตัวของเขาเอง หนุดง่าย ๆ เมื่อปลุกความสำนึกของคนอื่นไม่ขึ้นก็ไม่ต้องไปปลุกมันครับ พี่แสง จนกว่าแต่ละคนได้มีประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความสำนึกขึ้นเอง ความยุติธรรมในสังคมถือเป็นสิ่งจะอย่างหนึ่งที่ยอมรับเชื่อแน่ว่าวันหนึ่งเราจะต่อสู้จนเกิดมี

ขึ้นได้ ผมจะให้เวลาตัวเองในการเรียนรู้ประสบการณ์ให้มากกว่านี้ ผมจะประเมินผล เหตุการณ์ที่ผ่านไปอย่างรอบคอบที่สุด แล้วผมจะพิจารณาหายุทธวิธีที่สุขุมที่สุด ผมยอมรับว่า พวกผมผิดพลาดไปหลายจุด แต่ไม่เป็นไรนั่นคือประสบการณ์" (ดวงใจ 2520 : 460)

สนิทศ นับเป็นนักศึกษาผู้หนึ่งที่มีความคิดและต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมเพราะ เหตุผลส่วนตัว แต่ด้วยขาดประสบการณ์และเข้าใจผิดคิดว่า การปฏิวัติหรือการใช้กำลังเข้า ต่อสู้จะสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ จนได้รับบทเรียนคือการถูกจับกุม แต่ความ เมตตาของทอแสงที่ให้ความช่วยเหลือและเตือนสติ สนิทศจึงเข้าใจและปรับเปลี่ยนความคิด ของตนได้ในที่สุด

วิน จากเรื่อง รัฐมนตรีหญิง วิน นักหนังสือพิมพ์ผู้มีฝีปากกล้าและกล้าแสดงความคิด เห็นอย่างเปิดเผยและรุนแรง วินเป็นชายหนุ่มฐานะดี ได้รับการศึกษาสูงทั้งในและต่างประเทศ เขามีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐบาลในทุกด้าน เขาจึงเขียนบทความแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์การบริหารประเทศของรัฐบาลอยู่เสมอ

"ผมเข้าใจว่าประเทศไทยต้องการคนอย่างผมไว้คอยถ่วงดุลความคิดแบบเผด็จการของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย รวมทั้งสมัยปัจจุบันนี้ด้วย" (ดวงใจ 2519 : 135)

และ

"อ่านบทความของผมในหนังสือพิมพ์เมื่อเช้าแล้วหรือยัง ผมไปคุยกับเขามาแล้ว จุดของผมก็คือ อยากจะบอกว่าที่อเมริกายังอยู่ในประเทศไทยทุกวันนี้ เพราะไทยต้องการให้อยู่ ไม่ได้ตั้งใจจะดำเนินการให้เขาออกจริงจั่ง อย่างที่พูด ๆ ไว้ ผมว่าตั้งแต่ต้นทั้งสอง ฝ่ายดำเนินนโยบายผิดพลาดพอ ๆ กัน แต่มาตอนนี้ ไทยเราเป็นฝ่ายขอให้อยู่ต่อโดยเขา แทบจะอึกกับเอเชียแล้ว ไทยเราเองก็เกิดคุณหญิงรัฐมนตรีของคุณจะไปได้แค่นั้น เมื่อ เข้าทำนายนายกฯ ให้สัมภาษณ์ทางวิทยุว่าจะปล่อยให้รัฐมนตรีช่วยฯ ว่าการเองเต็มที่ ผมไม่ค่อยเชื่อมือคุณหญิงของคุณเลย" (ดวงใจ 2519 : 115)

วินมีความรู้ความสามารถมากพอที่จะรับราชการ เมื่อทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้ แต่เขากลับต้องการเป็นนักข่าวอิสระมากกว่าการมีสังกัด เพราะมันทำให้เขาสามารถแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างเต็มที่

"ผมอยากเป็นคนไม่มีห่วง ไม่มีสังกัดกลุ่มไหน แต่จะใช้ความคิดของตัวเองอย่างอิสระ เสรีที่จะวิจารณ์อะไรก็ได้ที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา คุณว่าผมไม่เป็นไรไม่เป็นนาย แต่ผมพอใจบทบาทของผมแล้ว ผมได้เขียนได้วิจารณ์สิ่งที่

ต้องการอย่างเต็มที่ ใคร ๆ ก็รู้จักผม ผมจะบอกคุณให้ว่า วันหนึ่งผมจะต้องไปฮานอย ไปปักกิ่งให้ได้ จะได้รับข้อเท็จจริงที่ผมอยากรู้ บทความต่าง ๆ ของผมมีอุดมการณ์แทรกอยู่ ผมร้องปาว ๆ มาตั้งปีแล้ว ที่จะให้รัฐบาลสังคมนิยมต่างชาติออกไป ไม่ใช่เพิ่มจะเห่กัน เมื่อรัฐบาลประกาศเป็นนโยบายหรือก และเรื่องให้เปิดการติดต่อกับจีนแดง เกาหลีเหนือ เวียดนามเหนือ ผมก็เคยพูดไว้แล้ว ที่นี้คุณเข้าใจหรือยังที่ผมเคยบอกคุณว่า ผมพอใจบทบาทที่ไม่สังกัดสถาบันใดอย่างที่เป็นอยู่นี้ ถ้าผมเล่นการเมืองเต็มตัว ผมอาจไม่มีบทบาทอย่างนี้ก็ได้" (ดวงใจ 2519 : 133)

เมื่อได้รับการทาบทามให้เป็นหนึ่งในคณะที่ปรึกษาส่วนตัวของรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ แต่กลับนำไปเปรียบเทียบกับ การเรียกตัวไปสอบสวนหาความลับ

"ท่านรัฐมนตรี... เอ้อ... คุณอนุรี ผมนึกถึงพวกคนใหญ่คนโต หรือพวกพ่อค้านักอุตสาหกรรมบางคน ที่เรียกตัวนักศึกษาต่าง ๆ เข้าไปพบหลังวันที่ 14 ตุลาคม พวกตัวแสบทั้งนั้น ที่ถูกเรียกไปหา เรียกไปกลุ่มบ้าง เรียกไปหลอกถามโครงการของพวกนี้บ้างว่าจะเอาจริงแค่ไหน จะไปตะตองผลประโยชน์ของเขาบ้างไหม ตอนนั้นคุณเป็นใหญ่ เป็นพวกสถาบันคงต้องการจะรู้ความเป็นไปของพวกตัวแสบบ้าง คุณไม่เคยได้ยินหนังสือพิมพ์ข่าวจัดบางฉบับ เขาเรียกผมอย่างนั้นหรือครับ บางคนหาว่าผมเป็นสมุด เค.จี.บี. ส่งไป คงเห็นว่าคนอย่างผม ซี.ไอ.เอ. ไม่จ้างให้เสียมือ เลยไม่รู้จะเอาผมลงตรงไหน เลยยกให้เป็น เค.จี.บี. หมดเรื่องหมดราว" (ดวงใจ 2519 : 374)

วิมมีความคิดว่าสังคมไทยควรจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นด้วยการจัดระบบสังคมเสียใหม่ เพราะระบบสังคมที่เป็นอยู่นั้นทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม

"คุณเอาความปลอดภัยมั่นคงของใคร ถ้าของคุณ ของพรรคพวกผู้ประกอบการแบบคุณ ผมเสียใจว่าต่อไปนี้ความมั่นคงปลอดภัยจะค่อย ๆ หายไปที่ละน้อย จนไม่มีเลย แต่ถ้าดูทางฝ่ายผู้ใช้แรงงานชาวไร่ชาวนา หรือคนเดินถนนธรรมดา ต่อจากนี้ความเสมอภาคจะเริ่มมีเป็นขั้น ๆ อิทธิพลมืดจะหายไป การทุจริตทุกรูปแบบจะหมดไป เผด็จการจะหมดไป แต่ที่ฮานอย... ที่นั่นไม่มีคนรวยล้นฟ้า แต่ไม่มีคนจนกรอบ เขาไม่มีโรงแรมสูงเทียมฟ้า เขาไม่มีรัฐมนตรีที่นั่งปรึกษาข้าราชการที่บ้านหรรษาชายทะเล แต่ขณะเดียวกันเขาก็ไม่มีเด็กกึ่งชายนางมาลัย ชายหนังสือพิมพ์ หรือคนเฆนอันหลับตามใต้สะพาน หรือชาวนาถูกขูดรีด ความยากจนมีอยู่ทั่วไปในเวียดนามเหนือ แต่เป็นความยากไร้ที่เป็นผลมาจากความหายนะของสงคราม ไม่ใช่เกิดจากการจัดระบบให้ผิดพลาดโดยจงใจ จนกลายเป็นช่องว่าง

ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ เหมือนในประเทศเราที่เป็นมาทุกยุคทุกสมัย "ระบบ" สร้างคน คุณอนุริมเชื่อว่าอย่างนี้ ที่ผ่านมาก่อนอย่าคิดว่าประเทศเรามีความมั่นคงปลอดภัยอย่างแท้จริง มันจอมปลอมทั้งนั้น ระบบแบบเก่าที่ผิด ๆ อย่างนั้น วันหนึ่ง มันต้องพังครืนลงมาจนได้ จากจุดนั้นแหละ เราจะมีระบบใหม่ที่จะสร้างความมั่นคงที่แท้จริงให้แก่ประเทศของเรา สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นแก่คนที่คัดค้านการเปลี่ยนแปลง ถ้ากลัวความระส่ำระสาย คุณก็อย่าต่อต้าน ถ้ารักตัวกลัวตายก็อย่าคัดค้านการเปลี่ยนแปลง ปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามกระแสคลื่นของประวัติศาสตร์ แล้วทุกอย่างจะจัดระบบด้วยตัวของมันเอง คุณกำลังต้องการความอยู่ดีกินดี ความเสมอภาคของคนหนุ่มมากไม่ใช่หรือ ในขณะที่ยังไม่มีความเป็นธรรมเกิดขึ้นในสังคมทั่วหน้ากัน ย่อมจะไม่มีคนหนุ่มน้อยที่อาจเอื้อมถึงตัวเองว่าบริสุทธิ์ได้ คนเหล่านั้นมีความผิดทั้งนั้น บางคนผิดเพราะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม บางคนผิดเพราะอยู่เฉยๆ ปล่อยให้ความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นอยู่ตาตาแล้วบอกตัวเองว่าพอใจในสภาพที่เป็นอยู่ เพราะฉะนั้นไม่ว่าเขาจะเป็นอย่างไร เขาผิดทั้งนั้น คุณอนุริครับ คุณทนไม่ได้ใช้ใหม่ที่สังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงจนคนที่เคยอยู่หัวแถวกลับไปอยู่ปลายแถว เราอยากได้อะไรมา เราก็ต้องมีข้อแลกเปลี่ยน เราไม่สามารถได้อะไรพร้อมกันทุกอย่าง คุณสามารถจุดเทียนพร้อมกันทั้งสอง ปลายได้หรือ" (ดวงใจ 2519 : 380-382)

วิน เป็นตัวแทนของคนหนุ่มสาวผู้มีความคิดก้าวหน้า รุนแรง มีความรู้ความสามารถและต้องการใช้ความรู้ความสามารถอย่างอิสระในการแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ วินจึงพอใจกับการเป็นนักข่าวอิสระฝึกปากกล้า ผู้ไม่เคยเห็นด้วยกับการกระทำหรือนโยบายของรัฐบาล และเขายังต้องการให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อล้มล้างระบบเก่าแล้วสร้างระบบใหม่ที่เขาคิดว่าจะทำให้สังคมดีขึ้น

ชัยศักดิ์ จากเรื่อง บ่วงกรรม อาจารย์หนุ่มผู้มีพื้นเพจากต่างจังหวัดที่ต้องการยกระดับตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคมทุกระดับด้วยการสอบชิงทุนไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ แต่เมื่อเขาสำเร็จการศึกษาและกลับมายังมหาวิทยาลัยแห่งพระนครที่เขาสอนอยู่ เขาต้องผิดหวังที่เพื่อนร่วมงานสนใจความสำเร็จด้านการศึกษาน้อยกว่าที่หวังไว้

.....เมื่อมาถึงสถานที่ทำงานแห่งเก่า ชัยศักดิ์ต้องผิดหวังเล็กน้อยที่บุคคลในวงวิชาการที่ได้พบปะเขา ต่างตื่นเตนในการกลับมาของเขามากกว่าที่จะได้ถามถึงความสำเร็จทางด้านการศึกษา ไม่มีผู้ใดถามถึงหัวข้อวิทยานิพนธ์ของเขาเลยและไม่มีใครถามถึง

รายละเอียดของวิชาที่เขาเรียนมา สิ่งเหล่านี้ชัยศักดิ์มิได้ต้องการจะปกปิดไว้เป็นความลับส่วนตัวเลย..... (ดวงใจ 2517 : 259)

ชัยศักดิ์ มีความคิดว่าคณิตคือผู้ที่จะต้องดูแลและปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องทุกอย่างในคณะ ดังนั้นเมื่อเขาพบข้อบกพร่อง เขาจึงเห็นว่าเป็นการปล่อยปละละเลยของคณิต

"ชัยศักดิ์ เขาบอกว่า เป็นหน้าที่ของคณิตที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องทุกอย่างในคณะ รวมทั้งเรื่องห้องน้ำสกรปรก หรือนักศึกษาเตะฟุตบอลถูกหลังคาตึกแตกด้วย เพราะเคยตั้งกรรมการกันมาหลายชุดแล้ว แต่ก็แก้ไขไม่สำเร็จสักที คณิตควรลงมือเองได้แล้ว" วิวัฒน์พูดด้วยเสียงค่อนข้างดัง

"ก็จริง ๆ นี้ครับ ผมไม่อยู่ตั้งร่วม 5 ปี พอกลับมาเดินผ่านห้องน้ำนักศึกษาก็มีกลิ่นโชยออกมา น่าอายเหลือเกิน ผมว่าถ้าเอาเรื่องภารโรงอย่างจริงจังให้ทำความสะดวก และประชุมนักศึกษาเรื่องนี้ให้เด็ดขาดไปโดยไม่ต้องคิดว่าเป็นเรื่องไร้สาระหรือน่าอับอาย และตัวคณิตเองลองลงมาเดินตรวจดูสักพัก ดูหรือว่าจะดีขึ้นไหม ผมบอกจริง ๆ สิ่งคมของเราถ้าจะพัฒนาที่ต้องพัฒนาตั้งแต่ปัญหามูลฐานอย่างนี้แหละ" (ดวงใจ 2517 : 309)

ชัยศักดิ์ เป็นผู้ที่หนึ่งที่มีความคิดว่านอกจากการทำหน้าที่ให้ความรู้และอบรมสั่งสอนแล้ว หากจะได้รายได้เพิ่มขึ้นและโอกาสในความเจริญก้าวหน้าของเขาต่อไป

.....ระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมา ชัยศักดิ์บอกตนเองว่า เขามีความพอใจกับหน้าที่และบทบาทการดำเนินงานตามวิชาชีวะของเขามากที่สุด เขามีงานสอนหลายแห่ง นักศึกษาแต่ละแห่งต่างนิยมชมชอบความคิดเห็นของเขาเป็นอย่างดี เพราะเขาพยายามใช้วิชาการที่เรียนมาค่อย ๆ ปรับตัวให้เข้ากับความคิดเห็นของนักศึกษาวัยรุ่นในประเทศไทย นอกจากนี้ลู่ทางในการทำงานวิจัยก็มากขึ้น ซึ่งหมายถึงการมีรายได้เพิ่มขึ้นตามมาด้วย ชัยศักดิ์เลิกถามตัวเองแล้วว่า งานวิจัยของเขาจะมีผลต่อประเทศอย่างไร สิ่งแวดล้อมค่อย ๆ ช่วยทำให้เขาคิดว่า หน้าที่ของนักวิชาการเช่นตัวเขานั้นย่อมมีขอบเขตจำกัด ความรู้ความคิดของเขาจะผลิตผลงานออกมาได้ก็แต่ทฤษฎีหรือการวางแนวทาง ส่วนการที่จะนำไปใช้จนเกิดประโยชน์นั้น ไม่ใช่หน้าที่หรือความรับผิดชอบของเขา แต่อยู่ที่บุคคลในวงการต่าง ๆ ที่มองเห็นประโยชน์จากงานวิจัยของเขาแล้วนำไปปฏิบัติให้เป็นผลต่อไป ซึ่งนับว่าเป็นการแบ่งหน้าที่ที่ยุติธรรมที่สุดในความเห็นของเขา..... (ดวงใจ 2517 : 493)

ชัยศักดิ์ เป็นอาจารย์ที่เห็นความสำคัญของหน้าที่และความรับผิดชอบน้อยกว่ารายได้และความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนเกียรติยศชื่อเสียง และยังเป็นผู้ที่คอยจับผิดในความรับผิดชอบหรือหน้าที่การงานของผู้อื่น ชัยศักดิ์จึงเป็นตัวแทนของอาจารย์ที่มุ่งหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม

ดวงใจสร้างตัวละครสำคัญทั้งสองกลุ่มนี้ ให้ความขัดแย้งกัน โดยตัวละครสำคัญกลุ่มแรกเป็นตัวละครที่ดวงใจสร้างขึ้นเพื่อนำเสนอแนวคิด และสร้างตัวละครสำคัญที่มีความคิดขัดแย้งกับตัวละครกลุ่มแรก เพื่อเสริมแนวคิดที่นักเขียนต้องการเสนอให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเรื่อง จากดวงใจ และ เทียนส่องแสง ดวงใจสร้างให้ตัวละคร ปิ่นและ ทอแสง เป็นตัวละครที่ใช้ความคิดนิรนัยวิเคราะห์ปัญหาสังคมอย่างสุขุมรอบคอบ และลึกซึ้งด้วยสติปัญญาและประสบการณ์ พยายามใช้เหตุผลชี้แจงและเตือนสติให้ อูเลียวและสนิทศ นักศึกษาผู้มองปัญหาอย่างฉาบฉวยและใช้อารมณ์ความรู้สึกตัดสินปัญหา

เรื่อง รัฐมนตรีหญิง ดวงใจแสดงให้เห็นว่า อนุรี เป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริงและทุ่มเททั้งกำลังกายและสติปัญญาในการทำงานเพื่อประเทศชาติ ในขณะที่วิณนักหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้า เป็นผู้ที่มีความคิดขัดแย้งกับการดำเนินงานทุกอย่างของรัฐบาล อนุรีพยายามทาบทามให้วิณเข้าร่วมเป็นคณะที่ปรึกษารัฐมนตรี เพราะเล็งเห็นว่าวิณสามารถใช้ความรู้และความคิดเห็นของเขาช่วยเหลือประเทศชาติได้

เรื่อง บ่วงกรรม ดวงใจแสดงให้เห็นความตั้งใจจริงในการทำงานของวิวัฒน์ เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่คณะ ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของชัยศักดิ์ ผู้มุ่งวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของวิวัฒน์ไปพร้อม ๆ กับการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าการทุ่มเทให้กับหน้าที่และความรับผิดชอบ

ดวงใจใช้กลวิธีการสร้างตัวละครสองกลุ่มเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของตัวละครและใช้ความแตกต่างนั้นเสริมให้แนวคิดที่ต้องการนำเสนอมีน้ำหนักน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

การกำหนดให้ตัวละครสำคัญที่มุ่งเสนอแนวคิดมีลักษณะนิสัยสุขุมรอบคอบและลึกซึ้งด้วยสติปัญญา มีความตั้งใจจริงในการทำงาน ตลอดจนเป็นผู้มีประสบการณ์ในชีวิตอยู่ในแวดวงปัญหาชนและมีโอกาสในการแสดงภูมิปัญญาให้ความรู้ เสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาสังคม ทำให้ดวงใจสามารถเสนอแนวคิดในด้านต่าง ๆ โดยผ่านทางบทสนทนาหรือความคิดของตัวละครกลุ่มนี้ และเสริมแนวคิดให้ชัดเจนด้วยบทสนทนาและความคิดของตัวละครที่มีความคิดขัดแย้งกับตัวละครกลุ่มแรก

การใช้บทสนทนาและการบรรยาย

การใช้บทสนทนาของตัวละครในการถ่ายทอดแนวคิดของนักเขียนนับว่าสำคัญมาก บทสนทนาของตัวละครแต่ละตัวช่วยให้ผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจสิ่งที่นักเขียนต้องการนำเสนอ และการบรรยายเป็นสิ่งที่ช่วยขยายแนวคิดให้ผู้อ่านเข้าใจทัศนะของตัวละครและนักเขียนได้ดียิ่งขึ้น

ดวงใจใช้บทสนทนาของตัวละครสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดสำคัญ 3 ประเด็น ดังที่ได้วิจักษณ์แล้วข้างต้น โดยใช้บทสนทนาของตัวละครสำคัญที่มุ่งเสนอแนวคิดเป็นหลักในการถ่ายทอด แล้วเสริมด้วยบทสนทนาโต้ตอบของตัวละครอื่น ๆ บทสนทนาของตัวละครสำคัญจึงมีความยาวเป็นพิเศษ และสอดแทรกความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับแนวคิดสำคัญไว้มากมาย จึงกล่าวได้ว่า บทสนทนาของตัวละครสำคัญของดวงใจจะเป็นบทสนทนาที่คล้ายคลึงกับบทบรรยายทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือบทความที่เสนอปัญหาในสถาบันอุดมศึกษาแล้ว ปิดท้ายบทสนทนาด้วยการบรรยายบรรยายภาคในระหว่างการสนทนาหรือการบรรยายเพื่อสรุปความคิดของตัวละครให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือดวงใจอาจใช้การบรรยายเป็นการปูพื้นเพื่อนำผู้อ่านเข้าสู่บทสนทนาหรือปูพื้นให้ผู้อ่านรู้จักกับตัวละครเป็นอย่างดีก่อน แล้วจึงนำเข้าสู่บทสนทนาเพื่อนำเสนอแนวคิด

การนำเสนอแนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศ ดวงใจใช้บทสนทนายาระหว่างอนูรีกับตัวละครอื่น ๆ เพื่อเสนอแนวคิด โดยให้อนูรีและตัวละครนั้น ๆ ต่างแสดงความคิดเห็นของตนออกมาเพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ความคิดของตัวละครนั้น ๆ บทสนทนาจึงมีความแตกต่างจากบทสนทนาทั่ว ๆ ไปคือ มีความยาวมากและแสดงแนวคิดที่ดวงใจต้องการนำเสนออย่างเต็มที่

"คุณอนูรี ผมจะปล่อยคุณเต็มที่ ให้คุณทำงานร่วมกับข้าราชการในกระทรวงกับนักวิชาการและสื่อมวลชน ตลอดจนประชาชนเดิณอื่น ๆ ให้คุณใช้วิจักษณ์ญาณของตนเองสกัดออกมาให้ได้ว่า ถ้าเราจะวางนโยบายต่างประเทศกันแล้ว คนเหล่านี้เขาต้องการให้ประเทศมุ่งไปในทางใด หรืออีกนัยหนึ่งเราควรจะมีนโยบายไปในทางใด จึงจะเป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ของประเทศเรามากที่สุด"

อนูรีอดขัดท่านนายกฯ ไม่ได้ เมื่อท่านพูดมาถึงตอนนี้

"ท่านนายกฯ ค่ะ กรุณามองดูความเป็นจริงบ้าง เพียงให้ดิฉันทำงานในกระทรวงฯ ซึ่งเป็นงานซ้ำซาก ดิฉันก็ยังคิดว่าจะต้องเรียนงานอยู่อีกนาน แล้วอยู่ ๆ ท่านนายกฯ จะ

ปล่อยให้ดิฉันสักคอะไรต่อมีอะไรออกมาด้วยตัวเองนั้น จะไม่อันตรายเกินไปสักหน่อยหรือคะ
ทำไมจะต้องเป็นดิฉันด้วย"

"คุณอนุรี จะต้องเป็นคุณ คุณเป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่เหมาะที่สุด คุณมีผลประโยชน์
ส่วนตัวที่ต้องคำนึงถึง สิ่งนี้ทำให้คุณต้องคิดอะไรอย่างไตร่ตรอง ไม่หุนหันเหมือนคนมือเปล่า
คนพวกนี้แม้จะมุกทะลุ ใจร้อน หุนหัน เพราะเขาไม่มีอะไรจะต้องเสีย และที่สำคัญที่สุดน้อย
คนจะมีจุดยืนที่แน่นอน แต่กระนั้นก็เกิด แม้ว่าคุณจะมีผลประโยชน์ก็ตาม แต่เท่าที่ผ่านมา
ทั้งคุณและคุณกำซัน ได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่า คุณหาผลประโยชน์ในขอบเขตของความยุติธรรม
คุณรู้ว่าประ โยชน์ระดับชาติมีอะไร ระดับบุคคลมีอะไร คุณแยกสองสิ่งนี้ออก เพราะฉะนั้นผม
เชื่อว่า คุณจะสักคอะไรที่ผมต้องการออกมาได้จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ผมได้พูดไป และตัดสินใจได้
ว่าทิศทางมันควรมุ่งไปทางไหน"

อากาศในห้องอันกว้างใหญ่ นั้น กำลังเย็นสบายก็จริง แต่อนุรีรู้สึกอ้าวเธอไม่
อยากเชื่อเลยว่า เธอกำลังนั่งประจันหน้ากับท่านนายกรัฐมนตรีของประเทศ และกำลัง
เจรจาขุทริวิธีของการวางนโยบายระดับชาติอย่างเอาจริงเอาจัง

บรรยากาศเช่นนี้ แม้เธอจะเคยผ่านมาบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ เป็นวงการธุรกิจซึ่ง
ตัวเธอมีส่วนผูกพันได้เสียโดยตรง แต่บัดนี้ ท่านนายกรัฐมนตรีกับเธอในฐานะผู้ช่วยของท่าน
กำลังกระทำการร่วมกันเพื่อ "นามธรรม" สิ่งหนึ่งซึ่งรู้จักกันดีในนามของ "ประเทศชาติ"
ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา อนุรีมีความจงรักภักดีด้วยสามัญสำนึกและจริยธรรมที่มีติดตัวมา
แต่กำเนิดโดยหารู้ไม่ว่าวันหนึ่ง เธอจะต้องสัมผัสใกล้ชิดกับสิ่งนั้นในสภาพของ "รูปธรรม"
โดยภาวะแห่งการสัมผัสนั้นจะต้องเกิดจากการเรียนรู้ และความสามารถในการกลั่นกรอง
ด้วยตัวเธอเอง..... (ดวงใจ 2519 : 107-109)

และ

"คุณนิศานต์ได้บอกความประสงค์ของคุณอนุรีชัดเจนแล้วว่าต้องการคุยกับผม ใน
ฐานะที่เรียนเรื่องจีนมาและบังเอิญยังได้มีโอกาสไปเมืองจีนเมื่อไม่นานมานี้ ผมยินดีถ้าผม
จะเป็นประ โยชน์ให้แก่คุณได้"

สิริท่อมองหน้าอนุรีอย่างเปิดเผย

"แหมดิฉันค่อยเบาใจหน่อยที่ยังมีคนเข้าใจดิฉันถูกต้อง คุณวิณคะ คุณเข้าใจจุดยืน
ของดิฉันผิดเสียแล้ว ขอทดลองใช้คำนี้หน่วยนะคะ"

อนรีหัวเราะเบา ๆ วิมมองดูหญิงผู้มีวัยสูงกว่าเขาอย่างใคร่ลองดี เมื่อพิดูใบหน้าของเธอชั่วคราว วิมบอกตนเองว่าอนรีสวยเกินไป สวยจนวิมไม่แน่ใจว่าเธอจะมีภูมิปัญญาพอที่จะตอบโต้คารมของเขาจนทำให้เขาเกิดความสนุกหรือไม่

"คุณวิมคะ คุณยอมรับไหมคะว่า นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ประเทศไทยเรายังไม่เคยอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองระหว่างประเทศเช่นเดี๋ยวนี้อย่างไรเลย นโยบายต่างประเทศทุกเรื่องทุกจุดจะต้องถูกนำมาพิจารณาใหม่ และในจำนวนนั้นมีมากมายหลายเรื่องที่ต้องเปลี่ยนแปลงใหม่หมด ท่านนายกฯ ในฐานะรัฐมนตรีต่างประเทศและดิฉันต้องทำงานหนัก คุณและอาจารย์สิริทัตเป็นบุคคลจำนวนหนึ่งที่เราต้องขอความช่วยเหลือ งานใหญ่ระดับชาติเช่นนี้ เราขุบจับทำกันเองไม่ได้ ดิฉันจึงอยากให้คุณเข้าดิฉันเสียใหม่เราไม่ได้เรียกคุณมากล่อม เราไม่ได้เรียกคุณมาหลอกลวงความลับ แต่เราอยากทราบความเป็นไปในปัญหาบางเรื่องจากคุณ เพื่อเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่เราจะนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจของเรา"

น้ำเสียงของอนรีดังพอประมาณ แต่มีความหนักแน่นชัดเจน สิริทัตมองใบหน้าด้านข้างของเธอ พลางนึกอย่างไม่เชื่อใจตนเองว่าสตรีที่มาจากวงการธุรกิจอุตสาหกรรมนี้ ดูจะเป็นส่วนประกอบที่เหมาะสมอย่างยิ่งของคณะรัฐบาลชุดปัจจุบัน..... (ดวงใจ 2519 : 375-377)

ในเรื่อง รัฐมนตรีหญิง ดวงใจนำเสนอแนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศโดยใช้การสนทนาระหว่างตัวละครที่มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกันนโยบายต่างประเทศ เช่น ท่านนายกรัฐมนตรีซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศด้วยกับอนรีซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ หรือระหว่างอนรีกับนิศานต์เลขานุการส่วนตัว และวิม นักหนังสือพิมพ์ผู้ได้รับการทาบทามให้เป็นคณะที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศ จึงทำให้สามารถเสนอแนวคิดได้เต็มที่ตามบทบาทและหน้าที่ของตัวละครนั้น ๆ แล้วใช้การบรรยายให้รายละเอียดบุคลิกลักษณะและบรรยากาศในการสนทนาเพื่อเพิ่มสีสันและเน้นให้บุคลิกลักษณะของตัวละครเด่นชัดยิ่งขึ้น

เรื่อง บ่วงกรรม ดวงใจสร้างบทสนทนาที่เฉียบคมในการสะท้อนปัญหาในมหาวิทยาลัยได้เหมาะสมกับตัวละครที่เป็นปัญญาชน เช่น วิวัฒน์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ หรือ ชัยศักดิ์ ดอกเตอร์หนุ่มผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา บทสนทนาระหว่าง

วิวัฒน์กับเพื่อนร่วมงานได้สะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของนักวิชาการผู้
เปี่ยมด้วยความรู้

"อาจารย์คะ ในวันที่อาจารย์ประชุมหัวหน้าแผนกวิชานั้น ดิฉันเห็นว่า ดิฉันมีหน้าที่
ที่เพียงจดรายงานการประชุมเท่านั้น ดิฉันเลยมิได้แสดงความคิดเห็นอะไรขึ้นมา แต่เรื่องนี้
แหละค่ะที่ดิฉันถือเป็นปัญหาที่น่าจะแก้ไขได้ ดิฉันเคยพูดกับอาจารย์หนุ่ม ๆ สาว ๆ หลาย
ครั้งว่า ทำไมพวกเราไม่รวมเป็นกลุ่มและมีการปรึกษาหารือเป็นประจำกันบ้าง ที่ดิฉันเคย
เสนอก็คือว่า สักประมาณอาทิตย์ละครั้ง พวกเราหนุ่ม ๆ สาว ๆ น่าจะได้มาพบกัน และ
อาจมีการปาฐกถาสั้น ๆ โดยอาจารย์คนใดคนหนึ่งหมุนเวียนกันไป ในหัวเรื่องที่อยู่ใน
ขอบเขตวิชาของอาจารย์ผู้ใด เพื่อเป็นการถ้อยทอดความรู้ระหว่างกัน เพราะอาจารย์แต่ละ
คนมิใช่ว่าจะรอบรู้ทุกด้านไปเสียหมด เช่น อาจารย์ที่สอนเรื่องรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบกับ
อาจจะไม่ทราบปัญหาทางการเมืองของสายประชาชาติหรืออาจารย์ที่สอนประวัติศาสตร์ยุโรป
อาจไปถนัดทางด้านการศึกษาประเทศในเอเชียก็ได้ วิธีนี้นั้นเราอาจแลกเปลี่ยนปัญหา
เกี่ยวกับวิธีการสอนนักศึกษาก็ได้ อย่างเช่น อาจารย์สงคริแกมีปัญหาเรื่องการสอนภาษาอังกฤษ
แก่นักศึกษาที่ละเกือบ 2๐๐ คนพร้อม ๆ กัน แก่ไม่ทราบจะทำอย่างไรที่จะถาม
คำถามนักศึกษาหรือให้นักศึกษาถามแก เพราะห้องใหญ่อย่างนั้นต่างคนต่างไม่ค่อยแสดง
ความสนใจต่อการเรียน ดิฉันก็ไม่ทราบจะช่วยแกอย่างไร เพราะฉะนั้นพวกเรา ก็ควรที่จะ
ได้พบปะกันเป็นครั้งคราวบ้าง"

ในทัศนะของวิวัฒน์ มัลลิกาเป็นตัวแทนของชนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถ
รวมทั้งความปรารถนาที่จะใช้คุณสมบัติส่วนตัวของเธอทำให้เป็นประโยชน์แก่สังคม แต่บ่อย
ครั้งที่สังคมมักมองข้ามความปรารถนาดีของมัลลิกาไปเสียจนทำให้เธอต้องท้อถอย วิวัฒน์
เกรงว่ามัลลิกาจะเกิดความระย่อต่อปัญหาที่เกิดขึ้นก่อนวัยอันควร จนทำให้พลังซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ต่อส่วนรวมของมัลลิกานั้นสูญหายไป

"เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ถ้าคุณคิดว่าผมพอจะเป็นประโยชน์ในการตอบปัญหาทาง
วิชาการอะไรแก่คุณได้ คุณถามผมมาก็แล้วกัน ผมเรียนวิชาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศมาหลายวิชาเหมือนกัน"

"อาจารย์ไม่คิดบ้างหรือว่า ดิฉันก็อาจจะ เป็นประโยชน์แก่อาจารย์บ้างเหมือนกัน"

มัลลิกามองดูชัชคัตต์ด้วยสายตาอันคมกริบ แม้ว่าเธอจะมีความเคยชินเสียแล้วต่อสิ่งที่เธอเรียกว่าเป็นการ "หลงตัว" ของอาจารย์ที่เพิ่งสำเร็จมาจากต่างประเทศใหม่ ๆ ซึ่งหาได้ทั่วไปในทุก ๆ มหาวิทยาลัย แต่ครั้งใดที่เธอต้องประสบกับอาการเช่นนั้นอีก มัลลิกาจะต้องเกิดความรู้สึกที่ "ทนไม่ได้" ถ้าจะให้สิ่งนั้นผ่านไป โดยไม่มีการท้วงติงจากเธอบ้าง

"โอ เค ผมขอโทษ ผมเข้าใจไปว่าอาจารย์มุ่งแต่จะรู้สิ่งใหม่ ๆ จากผู้ที่เพิ่งมีประสบการณ์กลับมา"

ชัชคัตต์พูดด้วยน้ำเสียงขอไปทีมากกว่าจะเป็นการแสดงความเสียใจอย่างจริงจัง เขาเริ่มรู้สึกไม่นิยมหญิงสาวร่างสูงใหญ่ผู้นี้ คำพูดและการแสดงความเห็นของเธอคมกล้าเกินกว่าผู้หญิงไทยธรรมดาในทัศนะของชัชคัตต์

"แต่ดิฉันเองสอนมาแล้วถึง 3 ปี ดิฉันเชื่อว่าคงมีประสบการณ์ในการสอนพอที่จะแลกเปลี่ยนกับอาจารย์ได้บ้าง ดิฉันเคยผ่านตาชื่ออาจารย์ในบันทึกเก่า ๆ ดูเหมือนอาจารย์จะสอนอยู่เพียงปีเดียวก่อนไปศึกษาต่อใช้ไหมคะ"

วิวัฒน์สังเกตเห็นใบหน้าของชัชคัตต์มีอาการ "ตึง" ขึ้นเล็กน้อย ในขณะที่มัลลิกามองเขาอย่างถือดี วิวัฒน์ไม่ต้องการให้บรรยากาศมีความตึงเครียดมากไปกว่านี้ จึงพูดกลบเกลื่อนเสีย

"ความจริงการถกเถียงปัญหาระหว่างอาจารย์ต่ออาจารย์หรืออาจารย์กับนักศึกษา เป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งนั้น การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยนั้น จะมีช่องว่างเกิดขึ้นในที่หนึ่งที่ได้ไม่ได้เลย เมื่อก็มีนักศึกษาคนหนึ่ง เขาพูดอะไรน่าสนใจหลายอย่าง เด็กสมัยนี้เราต้องยอมใจกว้างฟังความคิดเห็นของเขา เพราะอยู่ในตำแหน่งของเรามานานอาจมองข้ามอะไร ๆ ไปหลายอย่างก็ได้"

แล้ววิวัฒน์ได้สรุปบทสนทนาระหว่างเขากับบันลือ ให้ชัชคัตต์และมัลลิกาได้ทราบ ซึ่งเป็นข้อความที่มัลลิกาได้ยินด้วยตนเองมาครบถ้วนแล้ว... (ดวงใจ 2517 : 268-270)

ดวงใจสร้างตัวละครให้เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะนิสัยแตกต่างกันออกไปได้มีโอกาสนในการแลกเปลี่ยนและ เสนอทัศนะ เกี่ยวกับปัญหาที่ได้ประสบ อันทำให้ดวงใจมีโอกาเสนอความคิดเห็นด้านปัญหาในมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยผ่านบทสนทนาของตัวละครเหล่านี้ แล้วให้การบรรยายเป็นการสรุปความคิดของตัวละครและ เน้นบุคลิกลักษณะของตัวละครให้ชัดเจน

เรื่อง จากดวงใจ และ เทียนส่องแสง ดวงใจสะท้อนแนวคิดด้านความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของนิสิตนักศึกษา ดวงใจใช้การบรรยายภูมิหลังของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านรู้จักกับความเป็นมาและลักษณะความคิดของตัวละครนั้น ๆ แล้วจึงนำเข้าสู่บทสนทนาที่เปิดเผยให้ทราบความคิดของตัวละครแต่ละตัวอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา ดวงใจสร้างบทสนทนาที่แสดงน้ำเสียงที่ยึดมั่นในความคิดของแต่ละตัวละคร

.....ฮูเลียวเป็นนักศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยปานามา เขาเพิ่มได้รับปริญญาตรีเมื่อเดือนที่แล้วนี้เอง แต่ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการเรียกร้องให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างสหรัฐอเมริกาและปานามา ว่าด้วยสภาพทางกฎหมายของคลองปานามา นั้น ได้รับการลงความเห็นจากรัฐบาลว่าเป็นบทความที่มีเจตนาบ่อนทำลายสัมพันธไมตรีอย่างดียิ่งระหว่างรัฐบาลของทั้งสองประเทศ ดังนั้นจึงมีข่าวลือปรากฏออกมาว่า ฮูเลียวจะต้องถูกสอบสวนโดยศาลทหาร

บังเอิญฮูเลียวสอบได้ทุนเนเธอร์แลนด์เพื่อเข้ารับการอบรมวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่กรุงเฮก ฮูเลียวจึงรับแต่งงานกับเลติเซียคูร์กและตั้งใจจะเดินทางหลีกเลี่ยงความกดดันต่าง ๆ ไปใช้ชีวิตอยู่ที่ยุโรป แต่ฮูเลียวก็ถูกตำรวจฝ่ายรัฐบาลบุกจับท่ามกลางพิธีสมรส เลติเซียล้มเจ็บหนักด้วยความตกใจ

เพราะฮูเลียวเป็นผู้ที่มีความรักชาติอย่างรุนแรง และมักมีการกระทำหรือการเสนอแนวความคิดต่าง ๆ ที่เลติเซียต้องหวาดผวายุ่งตลอดเวลาว่าจะเกิดความไม่ปลอดภัยแก่ฮูเลียว ฮูเลียวลอบเข้าไปพบเลติเซียที่โรงพยาบาล

"พอกันทีฮูเลียว อย่ามาให้ฉันเห็นหน้าอีก"

"โธ่ เลติเซีย ฉันขอโทษจริง ๆ แต่มันไม่ใช่ความผิดของฉันนะ มันเป็นความอยู่ดีธรรมดาของรัฐบาลของเราต่างหาก"

"ไม่ต้องอธิบาย ฉันเต็มอิ่มกับอุดมการบ้า ๆ บอ ๆ ของเธอที่ช่วยอะไรไม่ได้ แม้แต่จะให้เธอมีชีวิตอย่างคนธรรมดา ถ้าเธอถูกจับมารักซ์ เลนิน หรือ คาสโตร มาช่วยเธอได้ไหม"

"เลติ เธอไม่เคยเข้าใจฉันเลย เธอไม่รู้เลยว่าฉันทำอะไรให้กับประเทศของเรา"

"ใครบอกว่าประเทศของเธอกัน เธอเป็นจีน พ่อของเธอเป็นจีนเพิ่งจะอพยพเข้ามาอยู่ในปานามา แม่ของเธอก็เป็นลูกครึ่งจีน ฉันเองก็ไม่ใช่ชาวปานามา เธอก็รู้ว่าพ่อแม่ฉันเพิ่งอพยพมาจากนิคารากัว เธอจะให้ชีวิตเราสองคนต้องระหกระเหินเหินตำราวจนนี้ คุณอยู่ตลอดเวลาโดยที่ไม่ใช่เรื่องราวของเราหรือ"

"เลดี เรามีสัญชาติปานามาแล้ว เราก็ต้องรักประเทศของเรา และทำทุกอย่างซึ่งเป็นการยกระดับประเทศของเราให้พ้นจากความด้อยพัฒนา ถ้าเราไม่ทำก็ไม่มีใครคิดทำกัน" (ดวงใจ 2515 : 24-26)

จากบทสนทนาระหว่างอุเลียวกับเลดีเซีย ดวงใจสร้างให้อุเลียวเป็นชาวจีน สัญชาติปานามาที่ยอมสละครอบครัวเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้แก่สังคมปานามา ด้วยบทสนทนาที่เลดีเซียต่อว่าอุเลียวและคำพูดที่อุเลียวโต้ตอบกลับไป แสดงให้เห็นทัศนะของอุเลียวได้อย่างชัดเจน

และเรื่อง เทียนส่องแสง ดวงใจใช้การบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร และถ่ายทอดเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น แล้วใช้บทสนทนาเพื่อขยายความคิดและเหตุการณ์

.....คนที่อยู่มานาน จำเป็นจะต้องคิดอะไรมองอะไรผิด ๆ เสมอไปหรือ สนทนิกถึงเมื่อเขายังเป็นเด็กอยู่ คืนวันหนึ่งเขานั่งอยู่กับพ่อที่นอกชานกระท่อมเล็ก ๆ ของเขา พ่อชี้ให้ดูท้องฟ้าเบื้องหน้า แล้วพูดว่า

"ฟ้าแดงจ๋าอย่างนี้ ประเดี๋ยวฝนก็ตก"

"ทำไมพ่อรู้เล่าจ๊ะ" เขาถาม ตามองตามนิ้วมือของพ่อ ท้องฟ้ากว้างที่ปกคลุมผืนนากว้างไกลเบื้องหน้านั้น มีสีแดงจัดราวกับเลือด

"อูวะ ก็ข้าเห็นมามากต่อมากแล้วละซี ข้าเกิดก่อนเอ็งตั้งกี่ปี จะไม่รู้อะไรเสียเลยเชียวหรือ"

หรือบางวัน เจ้าเผือกควายเพียงตัวเดียวของบ้านมีอาการจุมกแห้ง แม่เขาต้องเป็นเดือดเป็นร้อนว่า

"ไอ้เผือกท่าจะไม่สบายอีกแล้วซี หมู่นี้ใช้งานมันหนักเกินไป"

"ทำไมแม่รู้เล่าจ๊ะ" เขาอดไม่ได้ที่จะตั้งคำถามตามประสาเด็กอยากรู้อยากเห็น

"ก็ดูจุมกมันซี แห้งที่ไรได้เรื่องทุกที แม้อยู่มาจนดูออกหมดแล้ว"

นั่นคือ ประสบการณ์ที่จำกัดของพ่อและแม่ สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่...มันจะต้องเป็นไปอย่างนั้นตามหลักธรรมชาติ แต่ตัวเขาเองมีประสบการณ์อะไร นอกจากความอึดและความหิว ความชอกช้ำและความน้อยหน้า ความเหน็ดเหนื่อยและความเหงาใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องส่วนตัวของเขาแท้ ๆ..... ในวัยยังไม่ถึง 20 ปีของเขา สนธิก็มีประสบการณ์อะไรในความรู้เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งอยู่นอกเหนือจากตำราที่เขาเฝ้าอ่านมาบ้าง

ในทุกสังคมมีพ่อแม่ มีช้อยกเว้น มีความยึดหยุ่น ทอแสงได้บอกแก่เขา เขาเคยเรียนรู้สิ่งเหล่านั้นหรือไม่ เขาเคยยอมรับความจริงว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ในสังคมของเขาหรือไม่ สนธิก็คิด

เขาเองเพิ่งมีประสบการณ์ในเรื่องช้อยกเว้นมาสด ๆ ร้อน ๆ เขาจำเป็นจะต้องถูกละลิมอยู่ในสถานกักกันแห่งนั้น เพราะพ่อเขาไม่มีทางมาไถ่ตัวเขาออกได้หรือเปล่า...เปล่าเลย มันมีช้อยกเว้นที่หญิงคนหนึ่งซึ่งไม่เคยรู้จักเขาเลยได้ไถ่ตัวเขาออกมา...เด็กยากจนจำเป็นต้องอดตายเมื่อเงินเหลืออยู่เพียงสลึงสุดท้ายในกระเป๋าหรือไม่...เปล่าเลย...ทุกครั้งที่เป็นอย่างนั้น หลวงลุงจะต้องค้นหาเงินในเขียนหมากมาให้เขา ถ้าไม่ใช่ 5 บาท ก็ 10 บาท ทฤษฎีที่เขาอ่านเคยบอกกล่าวสิ่งเหล่านี้ไว้ไหม...เปล่าเลย...สิ่งนี้มันเป็นพ่อแม่...เป็นช้อยกเว้นอยู่ในสังคมนี้ สังคมที่สนธิรวมเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น เป็นช้อยกเว้นที่ไม่มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ในทฤษฎีบทใดทั้งสิ้น

จะเป็นไปได้ไหม ถ้าสนธิใช้เวลากับตัวเองมากกว่านี้สักหน่อย ในการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมของเขาที่ไม่มีกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้แตกฉานมากกว่านี้สักหน่อย ต่อไปวิธีการต่อสู้ของเขาคงจะรัดกุมกว่านี้ และคงจะไม่ใช้วิธีการที่ผิดที่คนทั้งประเทศจะหันหน้าหนี และตั้งตนเป็นศัตรูกับเขาเหมือนคราวนี้ เขากำลังต่อสู้ "เพื่อ" ประชาชนของประเทศนี้มิใช่หรือไม่ใช่ต่อสู้ "กับ" ประชาชนของประเทศ ฉะนั้นมันเป็นการจำเป็นประการสำคัญที่สุด ที่สนธิจะต้องทำความรู้จักกับประชาชนในสังคม และกฎเกณฑ์ในสังคมที่เขา ร่วมอยู่นี้ให้มากกว่าที่เป็นมาแล้ว..... (ดวงใจ 252๒ : 285-289)

ดวงใจใช้การบรรยายถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่สับสนและลังเลของสนธิให้ผู้อ่านได้ทราบ ด้วยการให้รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังและประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้เป็นพ่อและแม่สลับกัน การยกตัวอย่างด้วยบทสนทนาที่สั้นกระชับแต่ได้ความหมายตรงประเด็นที่

ดวงใจต้องการเสนอ แล้วจึงโยงอดีตเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่ออธิบายความคิดที่สำคัญในสิ่งผิดพลาดที่เขาได้คิดและกระทำลงไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และด้อยประสบการณ์

หากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จะพบว่าดวงใจสามารถใช้บทสนทนาและการบรรยายในการถ่ายทอดหรือนำเสนอแนวคิดได้อย่างชัดเจน โดยแบ่งวิธีการใช้เป็นสองลักษณะคือ ใช้บทสนทนาเป็นหลักในการนำเสนอแนวคิดแล้วใช้การบรรยายเป็นส่วนขยายให้แนวคิดชัดเจน ในเรื่อง รัฐมนตรีหญิง และ ปางกรรม กับการใช้การบรรยายเป็นหลักในการนำเสนอแนวคิดแล้วในบทสนทนาของตัวละครเป็นส่วนขยายให้แนวคิดกระจ่างชัด ในเรื่อง จากดวงใจ และ เทียนส่องแสง

ดวงใจสามารถใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดด้วยการสร้างตัวละครสำคัญ และการใช้บทสนทนาและการบรรยาย ในการถ่ายทอดแนวคิดโดยใช้การสร้างตัวละครสำคัญ 2 กลุ่มคือ ตัวละครสำคัญที่มุ่งเสนอแนวคิดกับตัวละครสำคัญที่มีความคิดขัดแย้งกับตัวละครสำคัญกลุ่มแรก ดวงใจสามารถสร้างให้ตัวละครทั้งสองกลุ่มแสดงบทบาทและทัศนะออกมา เพื่อให้ผู้อ่านเห็นถึงความขัดแย้งและความแตกต่างด้านความคิดของตัวละคร เพื่อเปรียบเทียบและเสริมให้แนวคิดที่นักเขียนต้องการเสนอเด่นชัดและชัดเจนยิ่งขึ้น

และดวงใจยังได้ใช้การสนทนาและการบรรยายในการถ่ายทอดแนวคิด บทสนทนาบางตอนอาจมีความยาวเป็นพิเศษ ได้แสดงให้เห็นความสามารถของดวงใจในการนำข้อมูลทางวิชาการ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาชี้แนะความคิดแก่ผู้อ่าน เช่นเดียวกับการบรรยายยาว ๆ ในการอธิบายเพื่อเสนอแนวคิดหรือปูพื้นตัวละคร

กล่าวโดยสรุป ดวงใจใช้ความสามารถในการหยิบยกโลกแห่งความจริงและความรู้ทางวิชาการมาถ่ายทอดเป็นงานวรรณศิลป์ได้อย่างตรงวัตถุประสงค์ของผู้แต่ง โดยใช้กลวิธีการนำเสนอที่เป็นความสามารถเฉพาะตัวของดวงใจเป็นเครื่องมือในการเสนอแนวคิด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย